STUDIER I FRANSK LINGUISTIK

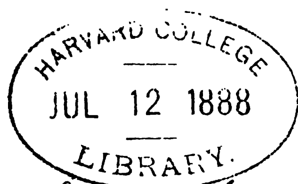
AF

P. A. GEIJER.

Upsala Universitets Årsskrift 1887.

Filosofi, Språkvetenskap och Historiska vetenskaper. IV.

UPSALA 1887,
AKADEMISKA BOKTRYCKERIET,
EDV. BERLING.

HARVARD COLLEGE
JUL 12 1888
LIBRARY.

Studier i fransk linguistik.

I. Om ljuden *y* och *ö* i franskan [1]).

»Comment une langue à certains moments devient-elle incapable de sons qu'elle admettait jadis sans difficulté, et les remplace-t-elle par des sons nouveaux qui semblent soudainement, spontanément, s'étendre sur tout son territoire?» Med dessa ord har en af Frankrikes främste, nu lefvande forskare i landets eget språk, A. DARMESTETER i sitt nyligen utkomna arbete *La vie des mots* [2]) fäst uppmärksamheten på det förhållandet, att liksom inom ett språk vissa ord bli omoderna och falla i glömska samt ersättas af nya sådana, så händer det äfven att vissa språkljud vid en gifven tidpunkt börja att förefalla disharmoniska eller besvärliga och ersättas af andra, som förut ej funnos i språket, men som nu hastigt breda ut sig och i dubbel mening vinna terräng, dels derigenom att detta ljud tränger in i språkets flesta dialekter, dels så att det ersätter flera deri förut förekommande ljud eller ljudförbindelser. I det franska språkets historia framställer sig för forskaren särskildt ett mycket egendomligt fall af en sådan ljudskridning, hvarigenom språket synes inom en kort tidrymd hafva vunnit ett för detsamma alldeles nytt ljud genom att låta ej blott ett utan flera äldre ljud och ljudförbindelser deri utmynna. Det är ljudet *ö*, som, för så

1) Denna lilla uppsats bildar egentligen ett utdrag, i förkortad bearbetning, ur författarens offentliga föreläsningar i fransk ljudlära vår-terminen 1887.

2) Sid. 22.

vidt man nu kan afgöra en sådan fråga, före det tolfte seklet var okändt i franskan, men vid denna tidpunkt helt plötsligt framträder med sådan kraft, att det nästan samtidigt undanträuger ej mindre än fem äldre ljud eller ljudförbindelser. Ett litet bidrag till utredande af detta ljuds älsta historia i franskan vill författaren af denna uppsats här söka att lemna, samt i sammanhang dermed inledningsvis äfven yttra något om ljudet *y*, hvilket likaledes i franskan ej utgör ett arf från latinet.

Som bekant höra ljuden *y* och *ö* icke till den enkla grundserien af rena vokalljud, som karaktäriseras deraf, att alla dess ljud frambringas, utan att läpparna dervid äro på något sätt särskildt verksamma utöfver hvad munnens ställning i öfrigt naturligen kräfver. Om man deremot rundar munöppningen, under det att man höjer tungan framåt mot gommen på samma sätt som för *i* och *e*, så åstadkommer denna nya artikulationsfaktor, att ljuden *y* och *ö* frambringas. Dessa båda ljud brukar man derföre kalla blandade, ty de uppstå genom att på de rena främre vokalernas gebit öfverföra en artikulationsfaktor, labialisering, som endast är naturlig och nödvändig för de bakre vokalerna. De kallas äfven sekundära, ty de synas vara af yngre datum än de till grundserien hörande.

A priori kan man antaga, att om man i ett språk finner någon af dessa labialiserade främre vokaler, man der äfven skall återfinna den andra. I annat fall skulle denna brist bilda en lucka i den eljest fullständiga serien af labialiserade vokalljud, såväl de bakre som de främre, och äfven om en sådan lucka kan antagas för en viss öfvergångsperiod i språkets historia, bör dock den en gång uppkomna vanan att med labialisering uttala ett af de främre vokalljuden snart nog leda derhän, att man äfven skaffar sig det återstående. Erfarenheten visar äfven, att medan många språk alldeles sakna både *y* och *ö*, det deremot är sällsynt att i ett språk återfinna endast ettdera af dessa ljud. Ett sådant språk är dock provençalskan, der ljudet *y* torde återfinnas i alla dess dialekter, under det att ljudet *ö* ej der har samma stora utbredning[1]). Denna omständighet anses också tala derför, att ljudet *y* har i provençalskan

---

1) Häraf förklaras de s. k. *rimes provençales*, som just bero på en i Provence vid fransktalande rätt vanlig substitution af ljudet *y* i st. f. franskt *ö*, som der saknas. *Fameuse*, uttaladt famyse, kan alltså der rimma med *muse* A. DARMESTETER i Le 16:e siècle en France, s. 208.

under någon senare period införts från franskan. I de öfriga romanska språken antingen saknas båda dessa ljud, hvilket är fallet på Spaniens och Italiens båda halföar, eller också förekomma båda samtidigt, såsom t. ex. i norra Italien, Schweiz och det egentliga Frankrike. För dessa sistnämda språk kan man således antaga en spontan utveckling af labialiserade främre vokalljud.

Ljudet y. — För latinet äro både *y* och *ö* obekanta ljud. I de romanska språk, der dessa tvenne ljud nu förekomma, måste de derföre antingen ha funnits i de äldre språk, som i de särskilda länderna undanträngdes af latinet, eller ock sedermera der utvecklat sig. Med afseende på Frankrike och öfriga länder med ursprungligen keltisk befolkning, i hvilka det latinska *ū* öfvergått till *y*, antager man allmänt, att denna öfvergång beror på ljudsubstitution; d. v. s. att kelterna, då de tillegnade sig latinet, ersatte det för dem fremmande latinska ljudet *ū* med det hos dem inhemska ljudet *y*. Mot detta antagande har dock W. MEYER[1]) gjort den beaktansvärda invändningen, att om *ū* redan från början ersatts af *y*, som är en främre palatal vokal, så borde det latinska *c* framför *ū* i dessa trakter uppvisa samma skridning som framför de andra främre palatala vokalerna *e* och *i*; liksom t. ex. *cera* gaf *cire* borde *cura* ge *çure*. Ehuru man bör medgifva, att ljudet *y* är mycket gammalt i franskan[2]), torde det sålunda vara tvifvelaktigt, huruvida det skall anses ursprungligt i detta språk[3]). Man kan nemligen förklara den i franskan skedda öfvergången från *ū* till *y* på det sättet, att *ū* ursprungligen var en starkt labialiserad bakre eller kanske rättare midtel-vokal[4]), hvars artikulationsläge på tungan småningom flyttats allt längre fram, tills det slutligen med bibehållen stark labialisering nådde de palatala vokalernas främsta gebit. Om så varit förhållandet, öfverensstämmer det endast med en hos fran-

1) Literaturblatt für germ. und. roman. Philologie 1885, s. 457.

2) Dess höga ålder synes mig äfven stödjas deraf, att ljudet bibehållit samma klang i såväl öppen som sluten stafvelse.

3) R. THURNEYSEN i Keltoromanisches s. 10 vågar ej med säkerhet antaga, att i Englands keltiska språk öfvergången från latinskt *ū* till *y* varit ursprunglig.

4) Det synes mig nemligen mycket sannolikt, att då det latinska *ū* upptogs af kelterna, det af dem från början återgafs med artikulationsläget ungefär på midten af tungryggen, der ett ljud *u* med liknande klang endast mindre doft och spetsigare, med tillhjelp af stark labialisering och tillräcklig höjning af tungryggen lätt frambringas. Huruvida det äfven af Romarne så bildades, derom vågar jag ej yttra mig

skan allmän tendens att framflytta artikulationsläget för såduna ljud, på hvilka den engelska termen »*narrow*» kan tillämpas. På detta sätt har latinskt *a* skridit till slutet *e*, det latinska hårda *c* till *ch* och *ç* o. s. v. För en sådan senare inträffad spontan skridning till *y* talar äfven den omständigheten, att derigenom detta ljuds uppkomst i franskan flyttas närmare den tidpunkt, då ljudet *ö* der börjar uppträda, hvilket, såsom nyss blifvit påpekadt, bättre öfverensstämmer med den allmänna tendensen att antingen sakna eller också ega båda dessa ljud. Deremot kan man ej bemöta antagandet af en sådan skridning med den invändningen, att vokalljudet *u* under sin väg framåt till *y* borde passera genom *ö*, ty den starka labialisering, som väl får antagas alltifrån början ha just karaktäriserat detta ljud, bör under hela dess skridning hindrat all öfvergång till *ö*, som förutsätter en svagare grad af labialisering. Vidare bör ihågkommas, att ännu idag det franska ljudet *y* står ljudet *u* akustiskt vida närmare än t. ex. är fallet i svenskan, der skillnaden mellan *u* och *y* markeras starkare[1]). Denna omständighet torde äfven kunna stödja det antagandet, att skridning från ett bakre vokalljud *u* till ett främre dermed nära beslägtadt här föreligger, men icke en ljudsubstitution, som skulle förutsätta ett afbrott i det fonetiska förloppet.

Om denna förklaring är riktig, innebär den dock icke ett förnekande af allt keltiskt inflytande på den ifrågavarande ljudöfvergången. Den reducerar blott detta inflytande derhän, att öfvergångens riktning deraf bestämts annorlunda än i de öfriga romanska språken. En särskild vigt får denna förklaring derigenom, att man då kunde i franskan uppvisa en temligen lång vokalskridning, som försiggått utan att förmedlas genom någon diftongisk brytning, som i detta fall svårligen kunnat ega rum.

Ljudet ö. — Vare sig nu, att det franska ljudet *y* är en direkt fortsättning ur keltiskan, som genast från början undanträngt och

1) Om man t. ex. sammanställer de båda svenska orden *nu* och *ny* med de franska *noue* och *nue*, så torde många fransmän finna större likhet mellan vårt *nu*, uttaladt med det hos oss vanliga spetsiga *u*, och deras *nue*, än mellan samma franska ord och vårt *ny* med dess åt *i* dragande klangfärg. Likaledes om en fransman skulle substituera vårt *nu* med antingen *noue* eller *nue*, torde han komma vårt genuina uttal närmast genom att använda *nue*, icke *noue* med dess åt *o* dragande klangfärg.

ersatt latinets *ū*, eller att *y* är resultatet af en på fransk botten försiggången ljudskridning, så qvarstår dock alltid, att det i detta språk förefans en tendens att bilda främre vokaler med labialisering. Denna tendens är det som i franskan framkallat ljudet *ö*, som ej kan med säkerhet uppvisas förr än under det tolfte seklet, men vid denna period framträder med synnerlig styrka och rik förmåga att vidare utbreda sig. Dessförinnan torde den dock länge ha verkat i det tysta och framkallat hvad som skulle förefalla oss vara ett grumladt uttal af vissa vokalljud, innan resultaten deraf blefvo så pass tydliga, att de framträdde i skrift och derigenom blefvo påtagliga äfven för efterkommande. Man bör nemligen fasthålla, att under normala förhållanden alla ljudvexlingar ha ett mycket långsamt förlopp, så att då man genom det skrifna språket kan vid en gifven tidpunkt konstatera en bestämd ljudöfvergång, denna helt visst länge varit förberedd genom successiva mindre märkbara skridningar.

Ännu i det älsta, oss i någon mån bekanta skedet af det franska språkets historia, d. v. s. de tionde och elfte seklen, synes detta ljud *ö* ej vara så utveckladt i franskan, att man der säkert kan konstatera dess tillvaro. Det är nemligen först under det tolfte seklet, som skalderna börja att i sina dikter använda rimförbindelser, som knappast kunna förklaras utan att antaga, att ljudet *ö* då redan är färdigt. Vid denna tid visa sig dock redan så många ljudskridningar deri ha utmynnat, att det är svårt att afgöra, hvilken ibland dem först hunnit det gemensamma målet; liksom man äfven frestas att tro, att något ljud *ö* redan förefunnits i språket, ehuru så sparsamt att det kunnat undandraga sig vår iakttagelse, för hvilken språkets älsta perioder dessvärre lemna endast alltför ofullständigt material.

Såsom redan blifvit påpekadt är det ej mindre än fem särskilda ljud eller ljudförbindelser, som vid denna tidpunkt visa öfvergång till *ö*, nemligen: latinskt slutet *o* och öppet *o* i öppen tonstafvelse[1]), latinskt öppet *o* + *l*, som vokaliserats mot en följande

1) I mina föreläsningar använder jag de af G. Paris i Romania 1881 s. 36 införda termerna »libre» och »entravée» i st. f. »öppen» och »sluten» stafvelse. De franska benämningarna äro i sjelfva verket exaktare, men jag har dock nu föredragit att använda dessa svenska ord, ty särskildt i franskan, der »liaison» spelar en så stor roll, blir derigenom framför ett följande ord, som börjar med vokal, äfven en sådan stafvelse faktiskt öppen, som afslutas med ett enkelt konsonantljud.

konsonant, *e* + *l* i samma läge, hvartill bör ytterligare läggas det diftongiska *eu*, som framgått ur latinskt *o* + *u* eller *e* + *u*; t. ex. *lŏcus* och *deus*.

1. *Ö* af latinskt slutet *o*. — I öppen tonstafvelse har i högfranskan latinskt slutet *o* skridit till *ö*, d. v. s. att ljudet, som ursprungligen tillhörde de bakre vokalerna, utan att dess labialisering eller dess »narrowness» behöft märkbart förändras, fått sitt artikulationsläge framflyttadt ett stycke in på det främre gebitet af den i sammanhang dermed något höjda tungryggen. Fysiologiskt betraktadt är sålunda förändringen relativt obetydlig, men i akustiskt hänseende har ljudet deremot helt och hållet ombytt karaktär.

Angående förloppet af denna ljudskridning tyckas numera, att döma af den literatur, som finnes i frågan, de fleste forskarne hafva enats om den uppfattning, som klarast och fullständigast blifvit uttryckt af ASCOLI i hans första Lettera glottologica [1]). Hans utgångspunkt är den, att i alla de romanska länder, der befolkningen ursprungligen var keltisk, förefinnas vissa öfverensstämmelser i behandlingen af de latinska ljuden. I dessa trakter hafva bland andra gemensamma företeelser latinets flesta betonade vokaler diftongerats under inflytande af den keltiska accentueringen. En sådan diftongisk refraktion hade redan förut L. HAVET antagit [2]) för samma latinska vokaler vid deras öfvergång i franskan. I enlighet med denna teori uppställer nu ASCOLI följande parallel mellan latinets öppna och slutna vokaler *e* och *o*. Likasom latinets öppna *e* skred till *ié* [3]), det slutna *e* till *éi*, så skred äfven latinets öppna *o* till *uó*, det slutna till *óu*; och likasom diftongen *uó* skred till *ué*, som sedan monoftongerades till *ö*, så skred diftongen *óu* till *éu*, som likaledes utjemnades till *ö*.

Som man lätt finner, utmärker sig denna teori för sträng systematiskhet och ger en mycket tilltalande och enhetlig förklaring af flera latinska tonvokalers ljudöfvergångar i franskan, och det synes derföre helt naturligt, att den funnit så allmänt gillande och bifall. Mot den af ASCOLI använda utgångspunkten anmärkte dock G. PARIS [4]), att de af honom som stöd anförda ljudskridningarna ej hade alla samma geografiska utsträckning, och att af dem några

1) Turin 1881.

2) Romania 1877, s. 324.

3) De här använda accenttecknen ange tonvigten, ej klangfärgen.

4) Romania 1882, s. 132.

äfven förekomma utanför det ursprungligen keltiska gebitet. I hufvudsak har dock G. Paris gillat denna theori och äfven sjelf bidragit till dess vidare utveckling och spridande.

Då jag nu mot densamma, i hvad som angår öfvergången från slutet *o* till *ö*, vill göra några inlägg, sker det med mycken tvekan, ty de söka att rubba ett vackert system, och jag erkänner äfven, att åt den förklaring af denna ljudöfvergång, som jag sjelf anser sannolikare, jag ej kan anföra alla de stöd ur den faktiska verkligheten, som för ett säkert bevis äro behöfliga. Men endast när den är svag och konstlad, lider en teori af att underkastas tvifvel och pröfning; i motsatt fall vinner den derigenom i styrka och fasthet.

För antagandet, att det latinska slutna *o* i öppen tonstafvelse i franskan först diftongerats till *óu*, finner man endast ett svagt stöd i den omständigheten, att i de gallo-italiska dialekterna denna diftongering nu förekommer. Enligt Thurneysens uppgift[1]) saknar man i de keltiska språken i England någon deremot svarande företeelse, som kunde stödja denna mening, och i de nordvest-franska dialekterna, der spåren af keltiska borde vara särskildt tydliga, har man ingen anledning att förmoda, att en sådan refraktion af det slutna *o* i detta läge någonsin egt rum[2]). Endast som ett litet tilllägg till andra, mera öfvertygande skäl, som tala derför, att ett diftongiskt *óu* skulle utgöra en länk i öfvergångsserien från *ó* till *ö*, bör man alltså anföra den omständigheten, att i de gallo-italiska dialekterna latinskt slutet *o* skridit till *óu*.

En större bevisande kraft måste man tillerkänna det skäl att antaga det slutna *o*'s diftongering till *óu*, som ligger deri, att detta ljuds historia då komme i fullständig harmoni med den, som latinets båda *e* och det öppna *o* ha att uppvisa. Detta skäl är verkligen så tilltalande, och serien *óu*, *éu*, *ö* visar sig från fonetisk synpunkt så naturlig och sannolik, att det nästan kännes motbjudande att vilja skjuta den åt sidan. Men om man anställer en historisk jemförelse mellan denna supponerade serie och de öfriga nyss anförda, så finner man dock, att denna harmoniska öfverensstämmelse mellan de fyra vokalljudens skridningar hvarken förefinnes i början eller i slutet af deras kända historia. Redan i det yngre vulgärlatinet ha de öppna vokalerna *e* och *o* diftongerats till *ie* och *uo*, medan de

1) Keltoromanisches, s. 11.

2) E. Görlich i Französische Studien V, s. 376.

slutna *e* och *o* ännu äro odiftongerade; här har således denna vokalharmoni ännu icke inträdt. I den moderna högfranskan deremot visa slutet och öppet *e* diftongljuden *oi* och *ie*, under det att diftongen *uo* utjemnats till *ö*; äfven här sviker den harmoniska analogien. Under sådana förhållanden kan man ej åt en vacker teori offra det berättigade krafvet att få kontrollera den med hjelp af hvad som faktiskt föreligger. Angående de fyra ljuden ifråga har man sig säkert bekant, att bland dem slutet *e* samt öppet *e* och *o* undergått diftongering, men deraf följer ej nödvändigt, att äfven det slutna *o* på samma sätt behandlats. På goda grunder kan man äfven sammanställa det slutna *o* med latinets *ū*, ty med detta senare ljud eger det gemensamt att vara narrow labial vokal. Likasom *ū* öfvergått till *y* utan mellanliggande diftongljud, så kan det äfven a priori tänkas, att det slutna *o* under hela sin skridning till *ö* fortsatt att vara monoftongiskt, såsom det var i latinet och ännu är i högfranskan. Ett diftongiskt stadium i dess skridning kan visserligen vara frestande att antaga, men det har ännu ej med säkerhet kunnat uppvisas, och denna brist kan ej ersättas genom att uppställa ett vokalsystem, som fordrar ett sådant; detta system må vara än så genialiskt och anslående.

Man har vidare framhållit, att stadierna diftongiskt *óu* och *éu* borde nödvändigt antagas för att förmedla öfvergången från slutet *o* till *ö*. Häremot kan som en allmän påminnelse erinras, att såväl fonetiken som den historiska språkforskningen äro unga vetenskaper, inom hvilka vi ännu ha oändligt mycket att iakttaga och utreda, och der de säkert vunna resultaten äro relativt fåtaliga; särskildt gäller detta fonetiken, der vi väl knappast ännu fått ögonen öppna för alla de faktorer, med hvilka vi böra räkna. Vi göra derföre rättast i att iakttaga stor försiktighet i våra omdömen om hvad som är fonetiskt möjligt eller icke. Hvad beträffar den nu ifrågasatta skridningen, så är det redan medgifvet, att den i allmänhet förefaller både naturlig och sannolik. Men deraf följer ingalunda, att vägen från slutet *o* till *ö* nödvändigt måste gå genom diftongiskt *óu* och *éu*. I detta särskilda fall, då man ännu icke lyckats finna några säkra historiska indicier för denna skridning, torde man icke göra orätt i att söka en förklaring, som bättre passar samman med befintliga fakta. Ty för så vidt jag kan öfverskåda det historiska material, som den älsta franska literaturen lemnar till afgörande af denna fråga, så kan jag ej finna, att tillvaron af diftongiskt

óu eller *éu*, som uppkommit ur latinskt slutet *o*, verkligen blifvit uppvisad.

Antagandet af diftongiskt *óu* för slutet *o* brukar man stödja derpå, att i det manuskript af Eulalia-visan, som vi ännu ega i behåll, latinskt slutet *o* i öppen stafvelse finnes återgifvet med skrifningen *ou*. I de öfriga älsta franska texterna förekommer deremot icke detta skrifsätt, åtminstone ej annat än undantagsvis vid sidan af de oftare använda enkla bokstäfverna *o* och *u*. Då så förhåller sig, torde man med full rätt kunna fasthålla den af G. PARIS[1]) på ett så öfvertygande sätt gifna förklaringen af det något egendomliga faktum, att i franskan digrafen *ou* kommit att användas för att i skrift angifva ett enkelt vokalljud. Sedan det latinska *ū* öfvergått till *y*, som var ett nytt ljud utan motsvarighet i latinet, och man för detta nya ljud helt naturligt bibehållit dess gamla beteckning *u*, så beröfvade man sig derigenom ett särskildt enkelt skriftecken för det monoftongiska *ou*. Då detta ljud *ou* skulle i skrift återgifvas, fann man sig tvungen att härtill använda någon af bokstäfverna *o* eller *u*, hvilka dock båda redan hade en bestämd uppgift, nemligen att beteckna de respektive ljuden *o* och *y*, eller också måste man tillgripa en ny beteckning, hvartill då digrafen *ou* valdes. Vid denna bokstafsförbindelse var man ej heller alldeles ovan, ty en diftong *ou* förefans nog, åtminstone dialektalt i den äldre franskan, der den uppstått af *o* i kontakt med ett efterföljande *u*, t. ex. i den franska fortsättningen af latinets *locum*. Redan tidigt föranleddes man deraf att försöksvis använda äfven *ou*, såsom t. ex. i Eulalia-visan, men det var först långt senare som denna beteckning blef allmänt antagen. Något annat historiskt faktum, såsom t. ex. fullt bevisande rimförbindelser, har jag ej sett anföras till stöd för det nämda antagandet. Det torde derföre ej vara oberättigadt att åtminstone tills vidare draga i tvifvel det slutna *o*'s öfvergång till diftongiskt *ou*.

Men om slutet *o* i öppen tonstafvelse icke diftongerades till *óu*, utan genast skred till monoftongiskt *ou*, så blir det äfven mycket sannolikt, att skridningen fortgått direkt till *ö* utan något förmedlande diftongiskt *éu*. Från det längst bakåt i munnen bildade *ou* kommer man nemligen direkt öfver till *ö*, om blott tungryggen, under det att dess energi flyttas framåt, bibehålles i sin ursprungliga höjd;

1) La vie de Saint Alexis, s. 61.

ett artikulationssätt, hvilket för fransmännen, såsom jag redan förut antydt, lätt kan hafva varit det naturligaste. För det franska uttalet af vokaler, i dess såväl äldre som yngre skeden, torde stark tungrörelse och stark labialisering, då sådan användes, just utgöra det mäst karaktäriserande.

Det kan vidare ifrågasättas, om i det franska uttalet utgångspunkten för det latinska slutna *o* i öppen tonstafvelse verkligen varit ett ljud *o*, sådant det nu förekommer i t. ex. det franska ordet *pot*. Vulgärlatinets slutna *o* har dubbelt ursprung, ty det representerar det klassiska latinets båda *ō* och *ŭ*. Man kan deraf frestas antaga, att det ursprungligen utgjort en förmedling af båda dessa ljud, hvilken sedermera i de särskilda romanska länderna tagit olika riktning. I franskan bruka i allmänhet vokalerna i sluten tonstafvelse bibehålla ungefär samma klang, som man får antaga, att de ursprungligen hade i latinet äfven i öppen stafvelse. Om man t. ex. jemför tonvokalens sannolika uttal i följande latinska ord med dess uttal i de motsvarande franska: *Arborem, ēscam fĕrrum, vīllam, crĭstam, cōstat* och *cŏstam*, så skulle analogien leda till det antagandet, att *ō*'s uttal i franskan allt ifrån början varit *ou*. Utan att vilja tillägga denna iakttagelse någon afgörande vigt, torde den dock kunna stödja en förmodan, att de franska kelterna genast vid första bekantskapen med det slutna latinska *o* uppfattade detta som ett doft, monoftongiskt, relativt öppet *ou* och i enlighet dermed återgåfvo det. Någon förvexling med det ljud, som hos dem uppstått ur *ū*, behöfver ej derföre befaras, ty den ursprungliga klangskillnaden mellan båda dessa ljud, ett främre och ett bakre *u*, bör sättas fullt lika stor som mellan de öppna och de slutna varianterna af *e* och *o*. Om vi t. ex. i svenskan egde det bakre, dofva ljudet *ou*, så kunde vi lika lätt skilja detta från det hos oss vanliga, främre *u*, som vi uppfatta klangskillnaden mellan *ä* och *e*, *å* och *o*. Just en sådan skillnad kan man tänka sig ursprungligen ha förefunnits i den älsta franskan mellan det ljud, för hvilket *ū* ligger till grund, och det, som framgått ur det klassiska latinets *ŭ* och *ō*, hvarefter sedan denna skillnad i klangfärg ytterligare något ökats.

Mot den allmänt omfattade åsigten om det historiska förloppet af den i franskan skedda öfvergången från det klassiska latinets *ō* och *ŭ*, hvilka i vulgärlatinet återgåfvos med ett enda ljud, som betecknades med *o*, till det i modern högfranska herrskande *ö* vill jag sålunda till vidare pröfning framlägga följande uppfattning. Det

klassiska latinets *ō* och *ŭ*, hade i vulgärlatinet sammanflutit i ett enda ljud, som på fransk botten först återgafs med ett doft, monoftongiskt *ou*, hvilket sedan utan någon förmedlande diftongering direkt framskridit till *ö*, när det förekommer i öppen tonstafvelse, der dess längre qvantitet lemnar utrymme till en friare utveckling af tungans rörelser, än som är fallet i den slutna stafvelsen, der vokalljudets gräns är skarpare markerad[1]).

Då jag sålunda sökt vederlägga eller åtminstone rubba den allmänna åsigten, att det ur latinskt slutet *o* i öppen tonstafvelse uppkomna franska *ö* framgått ur ett diftongiskt *éu*, så återstår för mig vidare att gifva en antaglig förklaring, hvarföre detta ljud *ö* i fransk ortografi kommit att betecknas med *eu*, ehuru ljudets egen historia, sådan den af mig framställes, ej kan motivera en sådan beteckning. Slutligen återstår äfven att söka bestämma, vid hvilken tidpunkt detta ljud *ö* egentligen kan sägas först hafva framträdt. Som båda dessa frågor dock ega sammanhang med redogörelsen för de öfriga källorna till det franska ljudet *ö*, vill jag först längre fram i denna uppsats söka att på dem lemna ett tillfredsställande svar.

2. *Ö* af latinskt *ŏ*. — Angående det klassiska latinets *ŏ* har man sig säkert bekant, att i vulgärlatinet detta ljud i öppen tonstafvelse undergick en refraktion, som ledde till ett diftongiskt uttal deraf, *uo*, hvilket sålunda bildar utgångspunkten för de särskilda romanska språkens varianter af detta ljud. Huruvida denna diftong i franskt uttal någonsin klingat *uo* med rent ljud *o*, är ganska tvifvelaktigt. Man kan nemligen ha en viss rätt att antaga, att de franska kelterna, då de i och med latinet mottogo detta ljud, följde sin redan antydda vana, så att de något framflyttade det betonade vokalljudets artikulation. Detta skulle visserligen hafva medfört en dragning åt *uö*, men det är ej osannolikt, att ett sådant diftongljud i sin tur varit utsatt för analogisk attraktion från diftongen *ié* af latinskt *ĕ*, med hvilken den är beslägtad; ett antagande, som äfven

---

1) Det torde i sammanhang härmed förtjena erinras, att detta ljud *ö* i en fransk stafvelse endast förekommer finalt eller framför *l* och *r*, hvilka båda konsonanter hafva med vokalljuden det gemensamt, att de äro klingande; t. ex. *Neveu, creux, seul, peur*. Om det finala *s* t. ex. i *creux* ännu uttalades, då dess vokalljud skred till *ö*, hvilket är sannolikt, så ligger det nära att antaga, att redan då det finala *s* blifvit klingande, såsom det bevisligen var under det sextonde seklet; jemför CH. THUROT i La prononciation française II, s. 35.

stödes af spanskans båda *ue* och *ie*. I franskan skulle således ljudet *ué* tidigt ha uppstått som representant för vulgärlatinets *uo*[1]). Vi återfinna visserligen i Eulalia-visan och äfven enstaka i andra älsta franska texter skrifsättet *uo*, men det kan lätt utgöra en beteckning för det nyss angifna älsta öfvergångsljudet. Under alla förhållanden tyckes det vara gifvet, att i större delen af det franska språkets område den vulgärlatinska diftongen *uo* rätt snart skred till *ué* och sedan länge nog bibehöll detta uttal, ty ännu i det trettonde seklet kunde skalderna tillåta sig att förena detta *ué* i rim med enkelt *e*. De från denna tid anförda enstaka exemplen på en sådan rimförbindelse bevisa dock knappast mer, än att ännu så sent det äldre uttalet *ué*, tack vare den literära traditionen, ej var alldeles bortglömdt[2]).

Den skridning från *ué* till enkelt *ö*, som föreligger i franskans högspråk och flesta dialekter, har helt naturligt allmänt förklarats genom öfvergrepp från det föregående labialljudet på det efterföljande *e*; ett öfvergrepp, som väl harmonierar med franskans böjelse för labialisering. Men i samma mån denna labialisering blef starkare, i samma mån steg tendensen att alldeles utjemna diftongen, så att dess båda delar temligen fort sammanflöto i det enkla ljudet *ö*, sedan en sådan assimilation en gång börjat göra sig gällande. Man kan likväl och bör kanske äfven tänka sig en ganska lång öfvergångstid, under hvilken den franska representanten för latinets *ŏ* var *uö*, stigande diftong, som således kunde sammanställas i rim med ett enkelt *ö*-ljud[3]). I sådant fall kunna ej rimförbindelser lemna oss ledning vid afgörandet när en sådan fullständig utjemning till *ö* verkligen inträdt. Bevis för att den sannolikt daterar sig från det trettonde seklet kan man dock finna deri, att i skrift

---

1) Som jag nu endast vill redogöra för de ljud och skridningar, hvilka ega intresse för det franska högspråket, uraktlåter jag afsigtligt all inblandning af särskilda dialektala förhållanden, bland hvilka ej alla fullt öfverensstämma med hvad som här blifvit sagdt. Jemför t. ex. E. GÖRLICH i Franz. Studien V, s. 368 och W. CLOETTA i Roman. Forschungen III, s. 63. De af dem antagna triftongiska mellanstadierna anser jag dock obehöfliga och stridande mot den i franskan vanliga tendensen till enkla vokalljud.

2) Jemför H. SUCHIER i Gröber's Zeitschrift 1878, s. 291.

3) Jemför härom V. THOMSEN i Romania 1876, s. 74, noten, samt O. ULBRICH i Gröber's Z. 1878, s. 533.

ue och *eu* redan så tidigt sammanblandats med hvarandra på det sättet, att *eu* förekommer der *ue* borde väntas [1]).

Som de latinska båda *o*, det slutna och det öppna, på olika vägar framkommo till *ö*, bör det vara af intresse att kunna bestämma tidpunkten, när de ur dem uppkomna franska ljuden kunde bilda rim med hvarandra, emedan man deraf kan sluta, att i dem båda ljudet *ö* var förherrskande. Vid en sådan tidpunkt bör nemligen det slutna *o* ha hunnit fram till enkelt *ö*, medan det öppna antingen hade ett alldeles liknande uttal, eller också utgjorde en stigande diftong *uö*. Man får då följande båda alternativ, antingen de båda *o* = *ö*, eller det slutna *o* = *ö* och det öppna *o* = stigande *uö*. Deremot äro de två fallande diftongerna *öu* och *uö* alldeles uteslutna, emedan de hvarken kunna rimma med hvarandra eller med *ö*.

Sådana upplysande rim förekomma dock både sent och sparsamt. Detta kan till en del bero derpå, att skalderna vant sig att hålla de båda ljuden skilda i rim oeh dermed fortsatte traditionelt, äfven sedan deras uttal närmat dem till hvarandra. Det egentliga skälet torde dock ligga deri, att det endast är ett påfallande ringa antal ord, som kunde ge anledning till sådana sammanbragta rim. I fornfranskan torde det knappast finnas ett dussin någorlunda ofta återkommande ord, der tonvokalen utgått från latinskt *ŏ*, för hvilka det kan komma ifråga, att de skulle användas i rim med ord, hvilkas tonvokal leder tillbaka till latinskt slutet *o*. De bland dem oftast använda tyckas vara de franska fortsättningarna af de latinska orden *cŏr*, *sŏror*, *fŏrum*, *mŏriam*, *bŏves ŏpus*, *lŏcus*, *filiŏlus* och *tiliŏla*, hvartill kanske bör läggas adjektivet *veule*, som af Diez härledes från *vŏla*. Äfven om ännu några ord borde tilläggas, finner man dock lätt, att man under sådana förhållanden ej har att vänta snar och rik tillgång på bevisande exempel. Det kan derföre lätt hända, att de båda ifrågavarande ljuden redan länge hade lika klang, innan de inom literaturen påträffas i rim med hvarandra.

Som jag ej är i besittning af något ens närmelsevis fullständigt assonans- eller rim-lexikon för fornfranskan, vågar jag ej afgöra, när ifrågavarande sammanbragta rim först förekomma, men de af mig anträffade älsta sådana kunna ej sättas tidigare än i det trettonde

---

1) F. Neumann i Zur Laut- und Flexions-lehre des Altfranzösichen, s. 47, samt O. Örtenblad i Étude sur le développement des voyelles labiales toniques du latin dans le vieux français du XII siècle, s. 33.

seklet. Om vokalljudet i det nyss nämda adjektivet *veule* verkligen utgått från latinskt *ŏ*, så lemnar detta det älsta exempel, som jag kan uppvisa på en sådan rimförbindelse. Det förekommer nemligen i tolfte strofen af Les Congés de Jean Bodel[1]) och ingår der i rimserien *gueule* af *gŭla*, *eskeule* af *cōlat*, *esteule* af *stipula*, *aveule* af *ŏculat*[2]) samt *seule* af *sōla*. Som dikten daterar sig från år 1205, skulle man således genast från början af detta århundrande ega ett exempel på en sådan rimförbindelse, hvilket åter tyder derpå, att de båda ursprungligen olika ljuden redan i det föregående seklet närmat sig hvarandra. De af G. Raynaud använda handskrifterna äro från slutet af 1200-talet, så att skrifningen *veule* med *eu* ej kan dateras lika långt tillbaka.

Det näst derefter följande exemplet lemnar säkrare bevis och är hemtadt ur äfventyrsromanen Amadas et Ydoine[3]), der i versen 5242 *pecheeur* af *peccatōrem* rimmar med *cuer* af *cŏr*. Som den enda kända texten af denna dikt förekommer i en stor och omfångsrik handskrift af år 1288[4]), hvilken utgör en samling af många olikartade arbeten, torde man böra förlägga tiden för dess författande åtminstone några decennier tillbaka, alldenstund en såpass lång tidrymd kan antagas hafva förflutit, innan dikten blef tillräckligt känd och spridd, för att man ville införlifva den med en dylik recueil. Det blir då sannolikt, att detta rim vittnar om uttalet från midten af det trettonde seklet. Längre fram bli liknande exempel lättare att anträffa, ehuru de aldrig af nyss anförda skäl kunde bli talrika.

På grund af det nu anförda kan man således draga den slutledningen, att senast under första hälften af det trettonde seklet det slutna *o* redan hunnit fram till ljudet *ö*, samt att det öppna latinska *ŏ* då antingen hade alldeles samma uttal, eller åtminstone skridit fram till ett diftongljud, i hvilket *ö* var öfvervägande. För en fullständig öfvergång från *ŏ* till *ö* talar den omständigheten, att *ŏ* redan då kunde i skrift återgifvas med *eu*. Ända in på 1400-talet förekommer dock skrifningen *ue*, som småningom vek undan för *eu*,

1) Utgifna af G. Raynaud i Romania 1880.

2) Detta ords historia tyckes visa en tidig öfvergång från öppet *o* till slutet, hvarföre jag ej vågar räkna det bland dem, som i denna fråga kunna anses bevisande.

3) Utgifven af C. Hippeau, Paris 1863.

4) Romania 1882, s. 265.

dels emedan *eu* är en mera praktisk beteckning, som mindre lätt kan misstydas, dels emedan ord med *ö* af *ue* ej äro talrika.

3. *Ö* af *ue* + *l* vokaliseradt mot följande konsonant. — Det latinska *ŏ* i ursprunglig eller tidigt uppkommen position sammansmälte med det vokaliserade *l* till *ou*, hvarigenom i modern högfranska de båda *o* i detta läge utmynna i ett och samma ljud *ou* [1]); likasom *dŭlcem* gaf *doux* och *pŭlverem* gaf *poudre*, har *pŏllicem* gifvit *pouce* och *mŏlere* gifvit *moudre*. I detta fall har sålunda det vokaliserade *l* modifierat *ŏ*'s ljudskridning, hvilket deremot ej är händelsen, när *ŏ* hunnit skrida till *ue*, innan det följande *l* börjat vokaliseras. Detta är t. ex. förhållandet med de franska fortsättningarna af de latinska verbalformerna *dŏlet*, *sŏlet* och *vŏlet* för *vult*, der diftongeringen till *ue* inträdde, medan tonstafvelsen ännu var öppen. När sedan den tonlösa ändelsevokalen bortföll, och derigenom *l* kom i kontakt med den finala konsonanten, framkallade detta den i sådant läge vanliga vokaliseringen af *l*. Emellertid har tonstafvelsens *ue* ej deraf lidit något, åtminstone intet varaktigt inflytande, ty *vŏlet* har i den moderna franskans *veut* gifvit samma ljud *ö*, som *pŏtet* i *peut*, hvilka båda ord numera lemna godt rim, likasom de före vokaliseringen af *l* användes i assonans med hvarandra, t. ex. i La Chanson de Roland.

Det synes dock som skulle det vokaliserade *l* ej varit utan all betydelse för den ifrågavarande skridningen från *ue* till *ö*, ehuru denna visserligen äfven derförutan kommit tillstånd. Det kan nemligen hafva påskyndat öfvergången till enkelt *ö*, och man saknar ej skäl att äfven antaga detta. I förening med det ur *l* framgångna, om också svaga vokalljudet borde *ue* gifva en diftong, hvars båda ändpunkter voro egnade att hastigt leda det mellanliggande betonade ljudet öfver till *ö*. Som vidare franskan tyckes alltifrån början ha undvikit triftonger, kan det lätt hända, att det sist tillkomna vokaliska ljudet af denna anledning framkallat en hastig utjemning till enkelt *ö* af en för språket obeqväm ljudförbindelse. För ett sådant förhållande talar äfven den omständigheten, att föreningen *ŏ* + *l* vokaliseradt i rim med slutet *o* tyckes kunna uppvisas åtminstone något tidigare än den af *ŏ* i öppen tonstafvelse med samma

1) Dessa båda *ou*, af hvilka det ena utgått från slutet *o* + *l*, det andra från öppet *o* + *l* vokaliseradt, höllos ännu skilda i fornfranskan; se G. PARIS i Romania 1881, s. 61, jemför dock A. G. VAN HAMEL i Li Romans de Carité s. CXXIV.

slutna *o*. RAOUL de HOUDENC, som väl får antagas ha lefvat senast omkring år 1200, har i sin roman Meraugis de Porlesguez [1]) flera gånger i rim förenadt *deuls* af *dŏlium* och *veus* af *vŏles* med *preus* af *prōd* och *deus* af *duos* [2]). Om det ej är en blott tillfällighet, att dessa rimförbindelser kunna uppvisas först, böra de tjena till bevis derför, att ett enkelt ljud *ö* tidigare uppstått ur latinets *ŏ* i kontakt med vokaliseradt *l*, än som får antagas vara fallet med *ŏ* i öppen tonstafvelse.

4. *Ö* af *e* + *l* vokaliseradt mot följande konsonant. — Tendensen att till ett vokaliskt ljud reducera konsonanten *l*, då den kommer i kontakt med en annan efterföljande konsonant, kan i Frankrike spåras tillbaka ända till midten af det elfte seklet [3]). Från samma tid och ännu senare ha vi dock tydliga bevis derpå, att *l* ännu vanligen bibehöll sin konsonantiska karaktär, ty i äldre assonerade dikter hindrar det ej den föregående vokalen att bilda assonans i enlighet med sin ursprungliga klang [4]). Det är först under midten af det tolfte seklet som i detta läge *l* allmänt blifvit vokaliseradt eller också bortfallit ur uttalet. Denna reduktion af *l* tillskrifver P. KAUFMANN [5]) en i franska språket tydligen genomgående sträfvan att ernå endast öppna stafvelser. Den konsonantiska delen af *l* reducerades på grund af denna tendens allt starkare, till dess endast ett svagt vokaliskt ljud qvarstod, hvilket approximativt återgafs i skrift med bokstafven *u*.

Att förloppet med *l*'s vokalisering verkligen varit sådant är mycket sannolikt. Man bör då antaga att i fornfranskan *l* i detta läge fått en guttural karaktär [6]), hvarigenom dess öfvergång till ett med *u* beslägtadt vokaliskt ljud underlättats. Den i sammanhang dermed stående höjningen af tungryggens bakre del och deraf följande labialiserad munställning böra mycket snart ha utöfvat en assimilerande inflytelse på det föregående vokalljudet, som sålunda dels labialiserades dels tenderade att blifva gutturalt. Härtill kommer vidare, att den ur *l* frigjorda vokalen sannolikt var i sig sjelf ganska svag, hvaraf då kan förklaras, att man knappast kan

1) Utgifven af H. MICHELANT Paris 1869.
2) Jemför t. ex. sidd. 27, 79 och 154.
3) R. WEIGELT i Gröber's Z. 1887, s. 89.
4) Så är t. ex. fallet i La Vie de Saint Alexis och La Chanson de Roland.
5) Die Geschichte des consonantischen Auslauts im Französischen, s. 27.
6) J. STORM i Englische Philologie I, s. 39.

konstatera någon öfvergångstid mellan konsonantiskt *l* och dess fullständiga sammansmältning med föregående vokal i ett enkelt vokalljud, hvars klang af det bortdöende *l* dock ofta rätt betydligt modifierats. Sådant blef i detta läge fallet med de latinska vokalerna *a*, *e* och *ŏ* i deras franska fortsättningar, då deremot *ī*, *ū* och *ō* höllo sig oberörda af all inflytelse från det vokaliserade *l*, som också efter dem spårlöst bortföll. Till följe af dess artikulationssätt i högfranskan kunde *ī* ej röna någon inverkan af *l*, hvarföre denna vokal bibehöll sig oförändrad af en sådan kontakt, hvilket medförde, att i detta läge *l* snart dog bort utan att qvarlemna några spår i uttalet; t. ex. *fils* af *filius*. Af liknande skäl förblef äfven *ū* oberördt af *l*, då det redan var labialiseradt, men ej medgaf någon guttural färgning; t. ex. det fornfranska *nus* af *nullus*. Det slutna *o* egde deremot redan alla de egenskaper, som *l* kunde aflemna, ty det var från början både gutturalt och labialt, hvarföre af detta skäl *l*'s vokaliska ljud deri fullständigt uppgick; t. ex. *doux* af *dūlcis*.

Den inflytelse, som ljudet *e* kunde röna från ett sådant vokaliskt *l*, borde således vara, att det labialiserades till *ö*, hvilket äfven blef fallet. Af hvad ofvan blifvit anfördt kan man sluta, att medan *l* ännu var en gutturalt artikulerad konsonant, *e* redan deraf så starkt påverkades i riktning åt *ö*, att då *l* slutligen alldeles förlorade sin karaktär af konsonant och endast lefde qvar i ett vokaliskt ljud, som betecknades med *u*, detta senare ljud mycket fort alldeles uppgick i det föregående betonade *ö*, hvarmed det från början var nära beslägtadt. En sådan hastig utjemning af denna ljudförbindelse har man så mycket större rätt att antaga, som franskan redan tidigt tenderade att undanrödja fallande diftonger.

Det visar sig äfven i literaturen, att det af *e* + *l* uppkomna vokalljudet tidigt lät i rim binda sig med öfriga ljud, hvilka i modern franska uttalas *ö*. Redan under det tolfte seklet finna vi det rimma med slutet *o*[1]), med *ue* af *ŏ* + vokaliseradt *l*[2]) samt med ursprungligen diftongiskt *eu*[3]). Något exempel på rim mellan *ue* i

---

1) T. ex. *Eus* af *illos* i rim med *oiseus* af *otiōsus* i Li Romans de Carité strofen 194.

2) T. ex. *Eus* i rim med *dues* af *dŏlium*, RAOUL DE HOUDENC i Li Romans des Eles versen 53.

3) T. ex. *Teus* af *talis* i rim med *Deus* af *dĕus* hos BEN. DE SAINTE-MORE, citeradt efter E. KOSCHWITZ i Überlieferung und Sprache der Chanson du voyage de Charlemagne, s. 40.

öppen stafvelse och *e* + *l* kan jag deremot ej uppvisa, hvilket dock lätt förklaras deraf, att sådana rim endast ytterst sällan torde förekomma. Det är nemligen efter min beräkning endast följande fem ord med latinskt *ŏ* utan efterföljande *l* i tonstafvelsen, *bues* af *bŏves*, *oes* af *ŏpus*, *lues* af *lŏco* samt verbalformerna *mues* af *mŏves* och *pues* af *pŏtes*, för hvilka det kunde komma i fråga att användas i rim med ord, der tonstafvelsens vokalljud framgått af *e* + *l*. Om slutet *o*, såsom vi ofvan sökt visa, redan vid denna tid uttalades *ö*, följer alltså, att äfven *e* + *l* hunnit fram till *ö* före slutet af samma århundrade, under hvilket detta *l*'s vokalisering blef tydlig och allmän.

5. *Ö* af diftongförbindelserna *ou* och *eu*. — De till denna kategori hörande franska orden äro visserligen ej talrika, men deras fonetiska utveckling är ofta svår att fullständigt reda. Flera bland dem visa dubbelformer och, som det tyckes, anomalier, hvilka ännu ej funnit en tillfredsställande förklaring, ehuru de länge varit uppmärksammade af språkforskarne. Det är ej här platsen att söka lemna ett nytt bidrag till lösande af alla svårigheter i deras historia, hvarföre jag inskränker mig till att i korhet redogöra för de i dem förekommande vigtigaste ljudskridningarna, i den mån det gäller att förklara det i deras högfranska form nu förekommande ljudet *ö*.

För den äldre fornfranskan tyckes man böra erkänna tillvaron af två fallande diftonger, *ou* och *eu*, som uppkommit genom tonvokalens förening med ett följande *u*, antingen omedelbart eller genom tidig syncope af ett mellanliggande konsonantljud, *c*, *g*, *p* eller *b*. Det franska språkets historia visar nemligen, att en tonlös vokal i många fall fortlefver längre, om den kommer i omedelbar beröring med tonvokalen, än den skulle göra skild från denna genom ett konsonantljud, som först sent undanrödjes. Man kan derföre med ganska stor visshet förutsätta, att i de älsta franska fortsättningarna af sådana latinska ord som t. ex. *Dĕus*, *dŭos*[1]) *lŏcus*, *fŏcus*, *jŏcus*, *cŏquus*, *jŭgum*[1]), *lŭpus*[1]), *nĕbula* och *stipula*, tonstaf-

---

1) *Dŭos*, *jŭgum* och *lŭpus* upptagas endast för fullständighetens skuld. I dem var tonvokalens ursprungliga slutna *o* från början så nära beslägtadt med det följande *u*, att en af deras förening bildad diftong fort blef nästan omärklig för örat och derföre snart alldeles utjemnades. Dessa ords historia bekräftar detta, ty t. ex. i La Chanson de Roland, älsta handskriften, finnes redan skrifningen *lu* af *lŭpum*. Det i samtalsspråket mycket använda *dous* af *dŭos* bibehöll sannolikt något längre ett diftongiskt uttal.

velsens vokalljud till en början utgjordes af en fallande diftong, *ou* eller *eu*, allt efter som den ursprungliga tonvokalen var *o* eller *e*.

Ehuru de till denna klass hörande orden aldrig synas ha varit talrika, återkomma dock flera ibland dem synnerligen ofta i samtalsspråket, hvarföre deras egendomliga ljud kanske segare bevarades, än annars skulle varit händelsen[1]). För det antagandet, att de länge bibehöllo sitt diftongljud har man äfven ett historiskt stöd deri, att i dessa ord med ursprungligt diftongiskt *ou* detta ljud, för så vidt jag kunnat finna, aldrig i handskrifterna återgifves med enkelt *o*, hvilket i äldre sådana deremot är den vanliga beteckningen för det ur latinskt *ō* eller *ŭ* framgångna franska vokalljudet, hvars ursprungliga ljudvärde var monoftongiskt *ou*, såsom jag redan förut sökt uppvisa. Det är alltså troligt, att dessa ord gingo sin egen väg, hvilket äfven tyckes framgå af flera bland deras dialektala former. Men deraf, att diftongljudet *ou* var för dem egendomligt, följer ingalunda, att det var oföränderligt. Den i franskan inneboende tendensen att framskjuta ljudens artikulationsläge borde här som annars göra sig gällande, hvilket då medförde, att af detta *ou* småningom blef en likaledes fallande diftong *öu*. Samtidigt härmed hade det ursprungliga *eu* i de till denna kategori hörande öfriga orden under den labiala tendensens inflytelse också skridit fram till *öu*, hvarigenom de båda ljuden blefvo identiska och i sammanhang dermed fingo samma beteckning[2]). Derefter inträdde utjemning af den fallande diftongen till enkelt *ö*, som sedan blef det i dessa ords högfranska form herrskande ljudet[3]). Just detta *ö* torde man med skäl kunna antaga vara det älsta i franskan, hvilket sedan som en smitta hastigt bredde ut sig och påskyndade samma öfvergång till *ö* i de ofvan nämda fallen. Häri kan man äfven se en anledning dertill,

---

1) Af några utbildades äfven dubbelformer, och af dem använde ej sällan samma författare två eller flera, allt efter förefallande behof; så t. ex. gaf *Dĕus* formerna *Dieu*, *Diu*, *Deu*, *Dé*.

2) I de ord, der *eu* var ursprungligt, bibehöll man det af lätt förklarliga skäl äfven i skrift, ehuru dess ljudvärde förändrats, och utsträckte sedan samma beteckning till de ord, i hvilka detta ljud *öu* beror på ett föregående stadium *ou*.

3) Detta gäller särskildt om den dialekt, som ligger till grund för högfranskan. I densamma gaf *lŏcus* formen *leu*, och det i *lieu* nu tillkomna *i* beror på inflytelse från annan dialekt. Som betonadt *ĕ* i öppen stafvelse gaf *ie*, är formen *Dieu* den mest ljudenliga.

att i fransk skrift det enkla ljudet *ö* företrädesvis betecknas med *eu*, eftersom detta *ö* älst utgått från en ursprunglig diftong *eu*, hvars beteckning det utan olägenhet kunde bibehålla.

Mot denna förklaring strida ej de historiska fakta, om det också måste medgifvas, att de ej i alla hänseenden lemna fullt påtagliga bevis för densamma. Om vi som exempel välja ordet *fŏcus*, som är ett af de mest använda, så är dess älsta franska form *fou*, hvilken vi redan finna i Eulalia-visan. Samma form återkommer ännu i Oxfodermanuscriptet af La Chanson de Roland, ehuru det slutna *o* der icke återges med *ou*, medan vi redan i den älsta handskriften af La Vie de Saint Alexis borde anträffa *feu*, om ordet der funnes, ty det analoga ordet *lŏcus* är der återgifvet med *leu*. Omkring denna tidpunkt, d. v. s. början af det tolfte seklet, bör alltså skridningen från *ou* till *öu* vara undangjord [1]), hvarefter den fullständiga utjemningen till *ö* helt visst snart inträdde, eftersom då endast obetydligt återstod för att fullborda assimilationen. Det tyckes derföre så mycket mera sannolikt, att dessa ursprungliga diftonger *ou* och *eu* först hunno fram till det enkla ljudet *ö*, som det är allmänt medgifvet, att just ur *öu* detta ljud lättast framgår. Redan före samma sekels utgång finna vi dem förenade i rim med öfriga ljud, som sammansmält i *ö*. Som likväl detta *ö* så hastigt tränger in från många håll, blir det endast sannolikt, men kan ej säkert uppvisas, att man bör tillerkänna prioriteten åt det ljud *ö*, som framgått ur dessa båda fallande diftonger.

6. *Ö* under en senare period uppkommet af *e* + betonadt *u*. — Såsom ett tillägg till de fem redan nämda, mera omfattande och regelrätta fallen, då ett ljud *ö* uppstod i fornfranskan, bör äfven för fullständighetens skuld fogas några rader om ett senare uppkommet *ö* af en mera tillfällig karaktär. Det omfattar sådana fåtaliga fall, då ett s. k. stumt *e* med ett efterföljande betonadt *u* sammansmält till *ö* och sålunda inverkat på tonvokalens klang, i stället för att spårlöst uppgå i denna.

Redan mot slutet af det elfte seklet hade i ursprungliga, latinska ord i franskan de intervokaliska explosivorna alldeles förklingat, hvarigenom en hiatus uppstod mellan de båda omgifvande vo-

1) Ortografien, som till sin natur är konservativ, följer vanligen ganska långsamt ljudens förändringar i spåren. Man har derföre rätt att antaga denna skridning från *ou* till *öu* hafva försiggått åtminstone några decennier, innan man i skrift kan konstatera densamma.

kalljuden. Under hela medeltiden ända in på det femtonde århundradet fördrog man i allmänhet denna hiatus, men sedan det första, obetonade vokalljudet försvagats till stumt *e*, undanröjdes den då genom att låta detta *e* alldeles bortfalla, och man ser deri en af de största skiljaktigheterna mellan forn- och ny-franska[1]. Sålunda gaf t. ex. det latinska ordet *matūrus* i fornfranskan ett tvåstafvigt *meür*, medan det i nyfranskan sammansmält till det enstafviga *mûr*.

Ett undantag från denna regel bilda i modern högfranska de båda orden *heur* af *augurium* och *jeûne* af *jejunium*, i hvilka det stumma *e* så till vida ännu gör sig gällande, att vokalljudets klang deraf modifierats till *ö*. Detta är, för sa vidt jag minnes, det sist tillkomna af de franska *ö*-ljuden och kan följas tillbaka till det sextonde seklet[2].

Härmed kan denna korta, kanske alltför summariska historik af franskans *ö*-ljud, för hvilken dock mera detaljerade undersökningar ligga till grund, nu afslutas. Jag har i densamma försökt att oberoende af alla förut uppstälda teorier endast låta mig ledas af de knappa faktiska upplysningar, som den älsta franska literaturen kan lemna, samt af de allmänna tendenser i det franska uttalet, som man synes mig böra antaga alltid hafva karaktäriserat detsamma. Härigenom har jag delvis kommit till andra resultat och fått en annan uppfattning af de skedda ljudskridningarna, än som vanligen framställas af dem, som skrifvit härom.

Den numera allmänt omfattade teorien, att de latinska tonvokalerna under accentens inflytelse tänjdes och sedan undergingo en diftongisk refraktion, anser jag ännu icke vara för alla vokalljuden så säkert uppvisad, att det är alldeles förspild möda att söka andra vägar och till vidare pröfning framlägga en mera direkt förklaring af vissa ljudöfvergångar. Angående de latinska *ō* och *ŭ* i öppen tonstafvelse har jag sökt visa, att de sannolikt af franskan mottogos som ett monoftongiskt *ou*, hvilket sedan i full öfverensstämmelse med det franska artikulationssättet kunde direkt skrida öfver till *ö* utan något mellanliggande diftongiskt stadium. Den af latinskt *ŏ* uppkomna diftongen *ue* anser jag, att man ej behöfver antaga först

---

1) A. TOBLER i Vom französischen Versbau, s. 46.

2) A. DARMESTETER i Romania 1876, s. 395.

blef fallande, och kanske blott i vissa dialekter fick den uttalet *ué*, medan dess älsta för högfranskan bestämmande uttal sannolikt var en stigande diftong *uö*. Det till vokaliskt ljud öfvergångna *l* synes mig redan under sin början de vokalisering hafva framkallat ett labialt uttal af det föregående *e*. I den dialekt, som ligger till grund för högfranskan tror jag mig hafva visat, att man icke behöfver eller knappast bör antaga någon annan diftong *ou* än den, som utgått från latinskt betonadt *o* eller *ŭ*, åtföljda af ett tonlöst *u*. Ur detta *ou* och det dermed analoga *eu* af betonadt *e* + *u* synes det mig sannolikt, att franskans älsta, enkla ljud *ö* har utgått, samt att detta egde rum senast i början af det tolfte seklet. Den i skrift vanliga beteckningen *eu* för *ö* anser jag ha sin närmaste anledning i det sist nämda diftongljudet.

Alla dessa åsigter äro ingalunda nya, ty jag har äfven återupptagit äldre sådana, och jag tror ej heller att jag med dem i alla afseende ställer mig i en bjert opposition mot mina medarbetare på den franska ljudlärans område. I flera bland de af mig berörda frågorna hafva de ej så noggrannt uttryckt sin mening, att de gifva en fullständig och tydlig bild af de ifrågavarande ljudskridningarnas förlopp, sådant de tänkt sig det. Det kan derföre lätt hända, att åtskilligt af hvad jag här anfört, blott är en vidare utveckling af ett uppfattningssätt, som äfven är deras. Som mitt mål har varit att endast söka utreda de ljudskridningar, som äro af betydelse för högfranskan, har jag alldeles afhållit mig från att ingå på de många frågor, som kunde uppstå, om man ville gifva en fullständig öfverblick af alla de dialektala skiftningar, som de ifrågavarande ljuden visa under sin utveckling i Frankrikes olika provinser. En sådan uppgift fordrar ett annat framställningssätt och utföres bäst, om man fördelar ämnet på flera speciela afhandlingar.

För att fullständigt utreda frågan medgifves visserligen, att det behöfves en sådan omfattande, grundligt verkstäld dialektal undersökning, men på den franska dialektforskningens nuvarande ståndpunkt har jag ej kunnat finna, att dess resultat här behöfva medtagas för min speciela uppgift. Dessutom blir det först när den historiska fonetiken fått en rikare utveckling, än den hittils lyckats vinna, som man kan hoppas, att få frågan fullt tillfredsställande besvarad. För så vidt jag har mig bekant, är detta det första försöket att i en enda sammanhängande framställning omfatta och reda alla de anledningar och företeelser, som i franska högspråket framkallat

ljudet *ö*. Det har derföre synts mig rättast att deraf lemna en kortfattad öfversigt med undvikande af detaljer, som visserligen tjena att vidare belysa frågan, men äfven lätt kunde grumla framställningen.

Slutligen vill jag ännu en gång betona, att jag ingalunda sjelf gör anspråk på full tillförlitlighet angående alla de meningar, som jag under framställningens lopp fått anledning uttala. Jag anser visserligen, att de böra föredragas framför de från dem afvikande, men jag inser allt för väl, att ännu endast ett svagt ljus hunnit spridas öfver den älsta och längsta bildningsperioden i franska språket. Emedan de historiska fakta, som kunde skänka upplysning, ofta svika oss just vid de tillfällen, då vi som bäst behöfde ledning, får man lätt en nästan oemotståndlig lust att fylla dessa luckor med konstruktioner ur egen fatbur. I sådana fall inställer sig äfven ofta en liknande frestelse att ur någon mycket enstaka företeelse draga allmänna, mera vidtomfattande slutledningar, än den lilla, obetydliga utgångspunkten strängt taget medger. Härigenom har i det franska språkets historiska ljudlära under årens lopp insmugit sig långa serier af mer eller mindre otillräckligt grundade hypoteser, som visserligen först angåfvos som sådana, men sedermera, derföre att de voro behöfliga, syntes antagliga och ofta anfördes, slutligen af många uppfattades som fullt bevisade fakta. En noggrann inventering af vårt verkliga kunskapsförråd på detta område bör derföre anställas af hvar och en, som vill stå på fast botten. Mer än en gång har jag sjelf nödgats att för sammanhangets skuld öka antalet af sådana hypoteser, men mitt ärliga bemödande har varit att välja dem, som synts mig bäst stödjas af hvad vi säkert veta, och jag har aldrig medvetet sökt att gifva dem utseende af större tillförlitlighet, än de verkligen förtjena.

II. Om accessoriska ljud i franska ord[1]).

Mitt herrskap! — I sannolikt alla språk är det en ganska vanlig företeelse, att man anträffar ord, i hvilka det förekommer ett tydligt uttaladt ljud, som man ej kan säga ha uppstått genom vanlig normal ljudskridning eller bero på substitution af ett nytt ljud såsom ersättning för ett äldre sådant, hvilket ursprungligen förekom i ordet. Dessa nytillkomna ljud kan man med skäl kalla *accessoriska*, och sedan några år tillbaka har jag haft för vana att under mina studier teckna mig till minnes alla af mig anträffade franska ord, i hvilka ett sådant kan uppvisas. Det är för dem jag nu en stund ville taga mina åhörares uppmärksamhet i anspråk.

I franskan har tillvaron af sådana accessoriska ljud länge varit känd, och i de flesta fall ha de redan funnit sin förklaring; men jag har mig ej bekant, att någon ännu kommit på den tanken att föra dem tillsammans och så ordna dem, att man kunde få en fullständig öfverblick af de särskilda fallen. Jag har derföre trott, att det kunde ega sitt intresse att söka lemna en sådan ordnad öfversigt, ehuru jag ej vågar göra anspråk på att hafva lyckats få en fullständig samling af alla hithörande ord; så mycket mindre som jag aldrig egnat någon särskild tid åt denna uppgift. Om sålunda många ord undgått min uppmärksamhet, vågar jag dock tro, att jag lyckats finna åtminstone något exempel på alla de särskilda fall, då denna företeelse kan inträda.

Satsfonetiskt öfvergrepp eller analogisk attraktion äro vanligen den anledning, som framkallat ett sådant accessoriskt ljud, och i båda fallen bero de sålunda på någon psychisk inflytelse. De förekomma dock äfven under sådana omständigheter, att man väl rättast bör anse dem vara af en mera rent fonetisk natur, utan att de derföre höra till språkets vanliga normala ljudskridningar. Men det är ofta mycket svårt att säkert skilja de företeelser, som ha sin anledning i själens omedvetna verksamhet, från dem, som mekaniskt framgått ur språkorganens sätt att artikulera vissa ljudförbindelser. Ehuru det nog kunde vara mera vetenskapligt, har af detta skäl

---

1) Detta föredrag hölls på det tredje nordiska filologmötet i Stockholm augusti 1886.

det synts mig mindre välbetänkt att efter denna indelningsgrund ordna mitt material i tre hufvudgrupper, allt efter som den ifrågavarande företeelsen är af syntaktisk, analogisk eller fonetisk natur. Jag har visserligen något användt detta indelningssätt, men har dock vid den första uppdelningen i grupper ansett för mera praktiskt att använda yttre, mera påtagliga kännetecken, och jag har derföre föredragit som indelningsgrund det accessoriska ljudets uppträdande i ordets början, *prosthesis*, inuti detsamma, *epenthesis*, eller finalt, *epithesis*.

Vidare vill jag tillägga, att jag i allmänhet ej anfört sådana fall, som höra till det franska språkets form- och ordbildningslära, emedan de redan blifvit särskildt samlade och fullständigt utredda i olika arbeten af flera författare [1]). Endast undantagsvis har jag äfven indragit nomina propria i min framställning, ty man känner sällan fullt säkert det primära ordet och har sålunda för dem ingen fast utgångspunkt. Då detta är säkert bekant, och äfven annars då namnet lemnat ett upplysande exempel, har jag dock stundom anfört såväl personliga namn som geografiska. Sådana enligt den moderna franska ortografien i flera ord förekommande bokstäfver, som, ehuru de i dem aldrig uttalats och ej heller kunna uppvisas i det latinska stamordet, likväl der inflikats, såsom t. ex. *d* i *poids* af *pensum* och *c* i *sceau* af *sigillum*, utgöra ortografiska prydnader, hvilka naturligtvis ej med min uppgift ega det minsta sammanhang. Jag öfvergår nu till den egentliga framställningen af min uppgift med iakttagande af den gruppering för de olika fallen, hvilken jag, som nämdt, funnit vara den mest praktiska och lättast öfverskådliga, ehuru jag visserligen sjelf anser, att det vore mera vetenskapligt att söka ordna dem efter de krafter, som framkallat dem, om nemligen dessa kunde under alla förhållanden säkert bestämmas.

---

1) Utom F. DIEZ' Grammatik der romanischen Sprachen vill jag bland dessa arbeten äfven särskildt påpeka följande.

För formläran:

K. NYROP, Adjektivernes Kønsbøjning i de romanske sprog, København 1886.

D. BEHRENS, Unorganische Lautvertretung innerhalb der formalen Entwickelung des französischen Verbalstammes, i Franz. Studien III.

A. RISOP, Die analogische Wirksamkeit in der Entwickelung der französischen Konjugation, i Gröber's Z. 1883.

För ordbildningsläran:

A. DARMESTETER, De la création actuelle de mots nouveaux dans la langue française et des lois qui la régissent, Paris 1877.

J. ROTHENBERG, De suffixarum mutatione in lingua francogallica, Berlin 1880.

I. Prosthesis.

Det är i de till denna grupp hörande orden, som det accessoriska ljudet kan hafva tillkommit genom agglutination, d. v. s. satsfonetiskt öfvergrepp på sådant sätt, att ett föregående proklitiskt ord aflemnat sitt finala ljud till initial åt ett följande, med hvilket det ofta återkommer förenadt. Hit höra dock äfven flera fall, der företeelsen ej är syntaktisk, och för hvilka någon passande analogisk attraktion knappast kan uppvisas, hvarföre det synes mig naturligast att indela denna hufvudgrupp i tvenne mindre, *agglutinativ* och *fonetisk* prosthesis.

A. ***Agglutinativ prosthesis.*** — Som man lätt förstår, kan ett sådant psychiskt missgrepp som det, af hvilket denna agglutination framkallas, endast uppstå genom konstant beröring mellan tvenne ord, som så ofta förekomma sammanbundna, att örat förlorat vanan att höra det senare af dem utan att på samma gång höra det förra. Derigenom förlorades känslan för gränsen orden emellan, så att antingen hela det föregående ordet som ett betydelselöst ljud lades till det följande, eller åtminstone dess sista del dermed förenades. Om i det förra fallet det bestämmande ordet fortfarande behöfdes, satte man till det på nytt utan tanke på, att det redan fans på sin plats. Denna företeelse är naturligtvis ej synnerligen vanlig, men under seklens lopp ha deraf uppstått flera fall, bland hvilka det proklitiska ord, som så misshandlats, vanligen utgöres af den bestämmande artikeln, ehuru äfven andra exempel förekomma.

1. *Den bestämmande artikeln.* — Man har här två fall att märka. I det ena har artikeln under sin form *l'* helt och hållet uppgått i ett följande, med vokal inledt ord; i det andra har dess feminina form *la* på det sättet stympats, att vokalen *a* förts öfver till det följande ordet och bildat dess initial, under det att det återstående *l* ensamt uppfattats såsom utgörande hela artikeln[1]).

α. Artikelns *l* bildande initial:

Lierre, s. m. = murgröna; af *hedera.* — Denna agglutinativa form kan spåras tillbaka till det femtonde seklet och torde möjligen ha sin anledning deri, att så få franska ord inledas med diftongen *ie.* I LITTRÉ's lexikon anföras blott *hièble* af *ebulum* samt *hier* af

1) Liknande företeelser kunna äfven uppvisas i andra språk, särskildt i folkmålen, der det analyserande förståndet gör sig mindre gällande. Jemför F. LIEBRECHT i Revue celtique V, s. 401.

heri, och den moderna ortografien har i dem för ögat undanröjt denna initial.

Anm. G. GRÖBER i Grundriss der romanischen Philologie I s. 245, tänker sig inflytelse från verbet *lier* = binda.

Luette, s. f. = tungspene; af *uvetta*. — Här visar sig agglutination af *l* redan i det fjortonde seklet. Likasom *ie* bildar äfven *ue* en såsom initial ovanlig ljudförbindelse; t. o. m. LITTRÉ lemnar derpå intet exempel. Örats fordran på invanda initiala ljud kan derföre möjligen ha framkallat denna agglutination, men i detta speciela fall tillkommer dock äfven den omständigheten, att det i språket sällan gafs tillfälle att använda detta ord annat än i förening med artikeln.

Anm. Jemte ordet *luette* har stamordet *uvetta* äfven gifvit *uvette* s. f. = sjödrufva, en art buskväxt. GRÖBER l. c. anser den agglutinativa formen framkallad af begär att differenciera, så att begreppet tungspene fick sin särskilda term.

Landier s. m. = spiseljern. — Ordets härledning är omtvistad [1]), men dess älsta form saknar det initiala *l*.

Lendit s. m. af *indictum*. — Under medeltiden hölls i Saint-Denis en berömd marknad, som först kallades *la foire de l'endit*, sedan *la f. du lendit* och slutligen *le lendit*

Lendemain s. m. af *endemain*, hvarmed artikelns *l* sammansmälte senast under det fjortonde seklet, så att man sedan i st. f. *l'endemain* sade *le lendemain*.

Lambris s. m. = panel, list; af det i fornfranskan förekommande *lambre* med liknande betydelse, hvilket af GRÖBER [2]) härledes från *imbricem* = takränna, med agglutinerad artikel.

Loriot s. m. = gulsparf; af *aureolum* med ombytt suffix. — Den agglutinativa formen finnes redan under femtonde seklet.

Marbre s. m. = stor trädaxel i qvarnhjul m. m. — Detta till folkspråket hörande ord betraktas af LITTRÉ, sannolikt med full rätt, som en »corruption» af *arbre*. I den angifna betydelsen använde folket helt naturligt *arbre* oftast förenadt med artikeln, eftersom de vanligen ej hade mer än med en sådan större axel att göra. Deraf uppstod då en agglutinativ form *larbre*, hvarefter dess *l* i dissimilation mot artikelns i *le larbre* förändrades till *m*. Jemför det följande ordet.

---

1) W. MEYER i Gröber's Z. 1884, s. 233.

2) Archiv für latein. Lexikographie III, s. 275.

Nombril s. m. = natvel; af *umbiliculum*. — Likasom jag nu gjort med *m* i *marbre*, så har DIEZ redan förklarat det initiala *n* i detta ord ha sitt ursprung i artikelns *l*, som dissimilerats till *n* mot det på nytt anbragta *le*, sedan man förlorat känslan af att det initiala *l* redan utgjorde artikeln. — Formen *nombril* med *n* är dock mycket gammal, hvarföre man som en bidragande omständighet jemte den, att ordet oftast användes i bestämd form, kan tänka sig inflytelse dels från det fornfranska *lombris* af *lumbricum* = daggmask, dels från *lomble* nu *nombles* af *lumbulum*, hvilket enligt GODEFROY äfven betydde nafvel. Om det sålunda är ovisst, huruvida *n* utgått från artikeln, blir det dock sannolikt, att ett äldre *l* utbytts mot *n* af begär att differenciera det initiala ljudet från den föregående artikelns *l*.

Nomina propria förekomma äfven ganska talrikt, i hvilka denna företeelse kan uppvisas och är lätt förklarlig; t. ex. *Lille* af *insula*, *Launay* af *alnetum*, *Lesterps* af *stirpis* m. fl.[1]).

β. Den feminina artikelns *a* öfverfördt till följande ord som dess initial.

Alumelle s. f. = knifblad; af *lame*. — DIEZ förklarar detta ords bildning så, att af det latinska *lamina* + ett deminutivt suffix uppstod det fornfranska *lemele*, som tillsammans med artikeln gaf *la lemele*, hvilket sedan vanställdes till *l'alumelle*. Denna förklaring synes vida antagligare än Littré's, enligt hvilken ordet är sammansatt med propositionen *à*.

Avertin, s. m. = en art sjukdom hos får; af *vertiginem*. — Enligt A. TOBLER[2]) gaf *vertiginem* ljudenligt *vertin*, som bibehölls feminint, hvarefter artikelns *a* dermed agglutinerades. Detta är så mycket sannolikare, som ordet till följe af sin betydelse mest användes af obildadt landtfolk, som lätt kunde förblanda ordets enkla form med dess bestämda, samt derjemte namn på sjukdomar vanligen brukas i förening med artikeln.

Aglan s. m. för *gland* af *glandem* s. f. — Denna form förekommer dialektalt i franskan, t. ex. i Berry, och förklaras af J. CORNU i Romania 1878, s. 108, vara framkallad genom agglutination af artikelns *a*. Formen är gammal och gemensam för flera romanska språk, och svårt är att finna någon tillfredsställande anled-

---

1) J. QUICHERAT i De la formation française des anciens noms de lieu, Paris 1867.

2) In memoria di N. CAIX e U. CANELLO, s. 74.

ning, hvarföre just detta ord skulle ingå en så intim förening med artikeln.

Tillägg. — I fornfranskan fans äfven ett exempel på en sådan partiel öfverflyttning af artikelns maskulina form i ordet *heaume* = hjelm, då det begagnades trestafvigt, hvilket af A. TOBLER i Kuhn's Z. XXIII, s. 423, förklaras hafva uppstått ur *li hiaumes*, derigenom att artikelns *i* uppfattades som det följande ordets initiala ljud, hvarefter denna form *iaumes* äfven användes utan föregående artikel.

2. *Den obestämda artikeln.* — JAUBERT i Glossaire du centre de la France, s. 456, anför formen *nain* s. m. = metkrok, af *hamus* och förklarar den ur agglutination af *n* i *un*, hvarefter den sedan användes äfven utan föregående *un*; t. ex. »Les *nains* que j'ai mis à mes lignes». — Ett nytt exempel på huru vanliga företeelser af denna art torde vara i folkmålen.

3. *Pronomen possessivum.* — Som detta pronomen endast med få substantiv kan tendera att ingå en så intim förening, att ett missförstånd lätt kunde uppstå, finnas ej här många fall att uppvisa. Jag känner blott ett sådant, om hvilket dock meningarna ännu äro delade.

Tante s. f. af *amita.* — Enligt den af LITTRÉ framstälda förklaringen, hvilken också synes mig sannolikast, har den ursprungliga formen *ante* blifvit *tante* genom *t'ante*, den regelbundna fornfranska sammandragningen af *ta* + *ante*. Ett sådant missförstånd af den egentliga betydelsen af ordgruppen *t'ante* kan lätt förklaras, om man tager barnspråket till hjelp. Om barnen ofta i samtal med dem hörde *t'ante*, kunde de lätt förbise det deri liggande, nästan öfverflödiga possessivet och deraf förledas att sjelfva i st. f. *m'ante* säga *ma tante*, hvilket de äldre funno roligt och ofta härmade. — Af andra, t. ex. DIEZ, uppfattas *t* som inskjutet för att hindra hiatus. U. CANELLO i Archivio glottologico III, s. 341, ser deri en i barnspråket förekommande anticipation af ett efterföljande ljud, på hvilken exempel här snart skola lemnas.

Anm. — *M'amour* s. f. hör knappast hit, fastän man i talesättet *faire des m'amours* väl endast har qvar en mycket svag känning af ordgruppen.

4. *Epitetiskt ord.* — De hit hörande fallen bestå deri, att från ett epitetiskt användt substantiv eller adjektiv det sista ljudet afsöndrats och som initial lagts till ett följande med vokal inledt

namn, till hvilket detta ord ofta användes som titel. Inom franskan har jag ej lyckats anträffa några säkert hit hörande exempel, men som de af mig kända fallen af andra räknats tillhöra franskan, vill jag här anföra dem, ehuru det första är tvifvelaktigt, och det senare tydligen är provençalskt.

Dominus. — I det fornfranska namnet *Naimes, Naimon* har man förklarat det initiala *n* bero på agglutination af det finala *n* i det vanligen framför detsamma använda provençalska titelordet *en* af *dominus*[1]. — Äfven om detta speciela exempel ej är riktigt, kan man dock lätt tänka sig, att sådana fall verkligen kunna anträffas, isynnerhet om titel och namn i förening komma till trakter, der detta epitetiska ord ej är brukligt.

Sanctus. — I flera sydfranska helgonnamn, t. ex. i *S. Chaumond* = *S. Anemundus, S. Chignan* = *S. Annianus* och *S:e Chapte* = *S:a Agatha,* har det finala *ct* i *sanct* dragits öfver till det följande ordet och framför dess initiala vokal efter provençalska ljudlagar regelrätt skridit till *ch*[2]. — Dessa namns historia, äfvensom den i franskan iakttagna skridningen från *ct* till *it* ej *ch,* visar att företeelsen icke, såsom några antagit[3], bör räknas tillhöra franskan.

5. *Preposition.*

Ab. — I fornfranskan och ännu i Bretagne förekommer i st. f. *Joseph d'Arimathie* äfven *J. de Barimathie,* der det initiala *b* naturligtvis har sin grund i oriktig fördelning af det latinska *J. ab Arimathia*[4].

De. — Det franska ordet *dinde* s. f. = kalkonhöna utgör en förkortning af *coq d'Inde,* hvarifrån man, utan att rätt förstå dem, afskilt de båda sista orden. Det nyvunna djurnamnets feminina slutfall förledde sedan att inskränka dess betydelse till honan, under det att man för hanen anskaffade en särskild term i det afledda ordet *dindon.* Ett intressant fall af stark skridning i betydelse, helt visst framkallad af okunnighet i geografien.

B. ***Fonetisk prosthesis.*** — Många af de ord, som här anföras, ha ännu ej funnit sin definitiva härledning, hvarföre det kan vara

1) K. HOFMANN i Romanische Forschungen I, s. 429. Jemför dock A. THOMAS i Romania 1883, s. 585 samt G. PARIS ib. 1886, s. 150.

2) C. CHABANEAU i Grammaire limousine, s. 65.

3) M. BRÉAL i Romania 1873, s, 329 samt K. NYROP i Kort Udsigt over det philologisk-historiske Samfunds Virksomhed 1884—85, s. 106.

4) K. NYROP l. c. sid. 105.

ganska ovisst, om de verkligen utgöra exempel på den ifrågavarande företeelsen. Det är således ganska möjligt, att i sammanhang med vetenskapens framsteg de af mig hit räknade orden böra reduceras. Den enklaste indelningen synes mig vara följande.

1. *Konsonantisk.* — Tvenne hufvudanledningar kunna antagas hafva framkallat företeelser af denna art; för de återstående bör kanske förklaringen sökas i analogisk attraktion. Det ligger nemligen i språken en allmän tendens att med stärkt expiration uttala ordens initiala ljud[1]. Särskildt i ord af onomatopoetisk natur kan man derföre antaga, att denna förstärkning af initialljudet stundom gått ända derhän, att ett nytt ljud tillagts, som tjenade att öka ordets karaktäriserande förmåga. I synnerhet i barnens språk, innan de hunnit få fullt välde öfver sitt talorgan, förekommer vidare en anticipation af ljud på det sättet, att antingen de i början af ordet tillägga den följande stafvelsens begynnelseljud, eller också substituera de dermed ordets rätta initial; och det är af denna sistnämda tendens, som man kan förklara sådana ljudbyten, som förekomma i t. ex. *chercher* för *cercher*, *Daudet* för *Claudet* med flera namn. Förstärkning af ljud och anticipation kunna derföre väljas till utgångspunkt för indelningen af de hit hörande orden; hvartill komma några enstaka tvifvelaktiga fall, i hvilka man sannolikt har att göra med analogisk attraktion.

a. Ljudförstärkning.

Braire v. = skria, af **ragire*; *Bruire* v. = bullra, af *rugire*[2]. — Om dessa af DIEZ gifna härledningar äro riktiga, föreligger här en ljudförstärkning, som är väl egnad att öka ordens uttrycksfullhet, och man påminnes ofrivilligt om sådana med dem liktydiga ord i svenskan som *braka, brumma, brusa, bräka, vråla.* — Analogisk attraktion från det franska verbet *bramer* är dock äfven tänkbar.

Cracher v. = spotta, af det fornnord. *hrâki*; *Froncher* v. = snarka, af *roncare*, kunna äfven uppvisa en sådan onomatopoetisk initial förstärkning.

---

1) H. SCHUCHARDT i Romania 1877. s. 594.

2) Intet af de latinska verben på *-gire*, t. ex. *rugire*, *mugire*, tyckes ha direkt fortsatts i franskan utan att undergå ombyte af konjugation, från inf. på *-ir* till *-re*. Undantagen härifrån, t. ex. *rugir*, *mugir*, *vagir* äro literära ord. Huruvida detta konjugationsbyte är vulgärlatinskt, — cf. G. PARIS i Rom. 1880, s. 483 —, eller i fornfranskan framkallats derigenom, att *u* + *gi* tidigt sammansmält till en för verben ovanlig ljudgrupp, som sedan förvexlades med verkligen diftongiskt *ui* af t. ex. *u* + *c* i *duire* af *ducere*, vågar jag ej afgöra.

Tillägg. — Som det initiala *h* i modern högfranska, äfven då det är aspireradt, knappast märkes af örat, vill jag ej upptaga tid eller utrymme med att ingå på sådana fall, då mer eller mindre afsigtligt den initiala vokalen blifvit förstärkt genom aspiration; t. ex. *hurler* af *ululare*, *huppe* af *upupa*[1]).

β. Initial anticipation af den följande stafvelsens begynnelseljud.

Fanfan s. m. för *enfant*. — Detta smekord har sannolikt fått sin form genom äldre personers härmning af den i barnens språk nyss omnämda företeelsen.

Nanette för *Annette*, *Sanselme* för *Anselme*. — I personliga såväl dop- som slägtnamn torde prosthesis af denna art rätt ofta förekomma[2]).

γ. Särskilda fall.

Dupe s. f. = narrad, bedragen person; dialektalt äfven för *huppe*. — Angående ordets härledning äro meningarne delade. DIEZ nämner det i högtyskans folkmål förekommande *düppel* = dumbom; LITTRÉ anser sannolikare, att det är en variant af *huppe*[3]). Om denna senare härledning är riktig, så tyckes detta fall böra sammanställas med dem, i hvilka vissa med vokal inledda ord dialektalt få sig tillagdt ett initialt *d*, om hvars rätta förklaring jag är tveksam; t. ex. *dâler* för *aller*, *dôter* för *ôter*[4]).

Grenouille s. f. = groda; af *ranucula* för *ranuncula*. — Dess initiala *g* framträder först i femtonde seklet och saknas ännu i flera dialekter. Möjligen är *g* analogiskt och framkalladt af *grenu* = knottrig.

Haut adj. = hög; af *altus*. — Dess i franskan urgamla *h* förklaras allmänt bero af analogisk inflytelse från det tyska *hoch*.

Loutre s. f. = utter. — Enligt G. PARIS[5]) skulle det tyska *otter* vara dess stamord, i hvilket fall *l* beror på inflytelse från *lutra*, liksom väl äfven genusvexlingen får antagas ha samma ursprung.

---

1) DIEZ i Gramm. I, s. 465, S. BUGGE i Romania 1874, s. 153.

2) E. RITTER i Les noms de famille, sid. 17.

3) Dess pejorativa betydelse tyckes stödja, att det ursprungligen är ett simpelt dialektalt ord; fågeln ansågs troligen dum och enfaldig. I sådant fall skulle *upupa* till högfranskan lemnat tre dublettord: *huppe*, *houppe* och *dupe*. Cf. E. ROLLAND i Faune populaire II, s. 99.

4) JAUBERT i Glossaire du centre de la France, s. 203.

5) Romania 1881, s. 42.

Man kan dock tänka sig, att det latinska *lutra* continuerats i franskan utan att i högspråket blifva utsatt för de ursprungliga ordens alla ljudskridningar, emedan det latinska stamordet aldrig fullt glömdes.

2. *Vokalisk.* — Det framför s. k. *s impurum* tillagda *e* omfattar de allra flesta hit hörande fallen, hvartill endast några få enstaka ord kunna läggas.

École s. f. af *schola, Épée* s. f. af *spatha* m. fl. — Det protetiska *e* vid *s impurum* torde bäst och fullständigast hafva blifvit förklaradt af P. KAUFMANN[1]. Han utgår från det faktum, att i ett språk endast ett begränsadt antal konsonantgrupper användes initialt, samt att inga andra grupper kunna inleda en inuti ett ord förekommande stafvelse. I latinet var dessa gruppers antal mindre än i grekiskan; i franskan reducerades det ytterligare under den försvagade expiratoriska accentens inflytelse. Häraf uppstod en obenägenhet mot att till en och samma stafvelse föra *s* med efterföljande konsonant. I ordets inre fördelades derföre denna grupp på två stafvelser, och i dess början drogs *s*, när sådant kunde ega rum, tillbaka som final åt det föregående ordet. På detta sätt vandes man att alltid hålla *s* skildt från följande konsonant, hvilket slutligen framkallade ett konstant bruk af protetiskt *e* för de fall, då en sådan delning på två stafvelser ej lämpligen kunde på annat sätt åstadkommas. Att vokalen *e* dertill valdes kan dels bero på dess obestämda klang, dels på analogisk inflytelse från prefixet *es* af *ex*.

Anm. I några få ord, t. ex. *pâmer* af *spasimare, tain* af *stannum,* har *s impurum* undanröjts genom förstummande af *s*, innan det protetiska *e* blifvit konstant.

Écrevisse s. f. = kräfta, af det forntyska *chrebiz,* samt *Écraser* v. af vårt *krasa* hafva att uppvisa ett liknande protetiskt *e,* hvars tillkomst bäst förklaras ur germanernas kraftiga uttal af initiala konsonantgrupper, hvilket fransmännen vanligen funno lättast att härma med tillhjelp af svarabhakti, men i dess ställe i dessa ord satte vokalljudet först i analogi med behandlingen af *s impurum.*

Yeuse s. f. = jernek, af *ilicem.* — Ordet är nu trestafvigt, så att *y* är fullt vokaliskt och bildar särskild stafvelse. Framför initial tonvokal uppstod i ostfranska dialekter ett protetiskt *i,* som bildade diftong tillsammans med hufvudvokalen; t. ex. *iaue* för *eau,*

---

1) Die Geschichte des consonantischen Auslauts im Französischen, s. 15.

iaus för *eux*. Detta *i* synes i *yeuse* ha fått större sjelfständighet än vanligt, i och med att formen upptogs i högspråket, så framt ej ordets trestafvighet beror på någon inkonseqvens inom literaturspråket.

II. Epenthesis.

Många och olikartade äro de fall, under hvilka ett nytt ljud uppträder inuti ett ord. Som satsfonetiken ej här kan ingripa, böra de alla vara antingen rent fonetiska eller analogiska, men det är ofta svårt att afgöra mellan båda dessa alternativ, ty stundom kan man ganska lätt finna en fonetisk förklaring för ett analogifall och tvärtom. Den historiska språkforskningen kan ej alltid ge säker ledning, och ej ens alla de ifrågavarande ordens ursprung är fullt utredt. Då jag nu fördelat de hit hörande orden på två grupper, allt efter som jag hos dem antager fonetisk eller analogisk epenthesis, kan det under sådana förhållanden lätt hända, att mången finner ord hänförda till en af dessa grupper, som efter hans mening borde tillhöra den andra; liksom det äfven är möjligt, att jag hit räknat fall, som kanske rättast borde uteslutas.

A. ***Fonetisk epenthesis.*** — Denna företeelse har olika anledningar. Dels är den framkallad af tendensen att stärka ordets initiala ljud, dels tjenar den tvärtom att underlätta uttalet af en obeqväm konsonantgrupp, hvilket framkallar ett nytt vokaliskt ljud; slutligen kan den äfven hafva sin anledning i ett slags refraktion af en konsonant, som förlängts för att fylla den plats, som en bortdöende vokal förut intagit. Öfversigtligheten synes mig dock bäst tjenas genom att utgå från ett yttre kännetecken, hvarvid då sjelfmant erbjuder sig det inskjutna ljudets beskaffenhet.

1. *Konsonant.* — Ett epentetiskt konsonantljud förekommer dels efter initial konsonant, dels i konsonantgrupp.

a. Initial konsonant förstärkt af ett efterföljande *r.* — För så vidt jag har mig bekant, har det ej lyckats att för detta fall finna någon fullt påtaglig förklaring, vare sig genom ljudskridning eller genom analogi. Man får derföre antaga, att här föreligger en yttring af den redan angifna tendensen att stärka ordens begynnelseljud; en tendens, som i detta särskilda fall möjligen haft till utgångspunkt någon analogisk attraktion, som vi ej kunna uppdaga. Nästan alla de hit hörande orden förekomma mest på folkets läppar, och som bekant följer det sin språkliga instinkt oförvilladt af histo-

risk språkforskning eller literär konservatism, hvarföre man lätt kan antaga, att det vid någon gifven tidpunkt fann det lämpligt i många fall att med ett tillagdt *r* stärka ett initialt ljud, af hvilket bruk vissa ord ännu bära språk. Beaktansvärdt är det äfven, att det egentligen är efter labialer, som denna företeelse inträder, hvilket möjligen kan ge klaven till en blifvande förklaring.

Fronde s. f. = slunga, af *funda*; utan *r* ännu i sextonde seklet. — *Fringale* s. f. = för *faimvalle* = fiffel. — *Frestele* s. f. fornfr. = pipa, af *fistella*. — *Freluche* s. f. = tofs, *freluquet* s. m. = glop, *fanfreluche* s. f. = glitter; alla af ital. *famfaluca* = flarn.

Vrille s. f. = klänge, borr, af *viticula*. Ordets älsta kända former äro *veïlle, ville*[1]).

Breuilles s. f. pl. = inmäte i fisk, af *botulus*[2]).

Gringalet för *guingalet* s. m. = spenslig svag person. Ordet är sannolikt af germanskt ursprung[3]).

Trésor s. m. = skatt, af *thesaurus*. — Detta torde vara det enda literära ordet, och der kan *r* i *tr* lätt förklaras som analogiskt från det finala *r*.

β. Konsonantgrupp. — I t. ex. *moudre* af *molere*, *coudre* af *cosere* för *consuere*, *être* af *essere*, *comble* af *cumulus*, *nombre* af *numerus*, *pondre* af *ponere*. — Hit hör sålunda det mycket omtalade fall, då ett *b, d,* eller *t* har uppstått i midten af ljudgrupperna *lr*, *sr*, *ml*, *mr* och *nr*. Denna företeelse är i franskan så allmän, att man väl kan säga, att en normal ljudskridning här föreligger, ehuru den strider mot språkets vanliga sätt att hellre reducera än stärka konsonantgrupper. Å andra sidan taget kan man dock ej bestrida, att här föreligger ett fall af hvad jag kallat accessoriska ljud, ty ett nytt sådant har tillkommit utan men för de omgifvande, och det är ej heller oundgängligt att passera genom något sådant ljud för att komma från den i de nämda grupperna första konsonanten till den andra. Franskans ostliga dialekter visa äfven, att de kunna umbäras, ty med undantag för grupperna *mr* och *sr*

1) Konsonantgruppen *vr* är sällsynt i början af högfranska ord. LITTRÉ upptager i sitt lexikon endast *vrai* och *vrille* med deras härledningar. Det är derföre ganska beaktansvärdt, att man på detta sätt nybildat ett initialt *vr*. Det kan dock förklaras ur dialektala tendenser; L. FAVRE i Glossaire du Poitou anför t. ex. rätt många ord med denna initialgrupp.

2) G. PARIS i Romania 1877, s. 133.

3) S. BUGGE ib. 1874, s. 150.

ha de ej frambragt detta sekundära ljud. Dess uppkomst bör derföre sökas i någon omständighet, som kunde ge anledning till ett nytt ljud, i stället för att lemna gruppen oförändrad eller låta den undergå någon assimilatorisk utjemning.

I de fall, då detta nya ljud infunnit sig, föreligger alltid elision af någon tonlös vokal, hvilken efter franska ljudlagar måste falla bort. Men ett ljud försvinner ej genast spårlöst, utan gör sig åtminstone en tid bortåt på något sätt gällande i uttalet, äfven sedan det upphört att tydligt förnimmas. Sådana efterverkningar af ett bortdöende ljud kunna vara ganska olikartade. Bland andra yttringar deraf kan man med full rätt tänka sig, dels att det föregående ljudet förlänges, dels att någon artikulationsfaktor, som förut varit verksam, fortsätter att inträda på sin plats, ehuru den ej ensam kan åstadkomma det ursprungliga ljudet ifråga. I de hit hörande, sammanbragta grupperna tror jag, att just dessa båda fall ega rum, på det sättet att i vissa bland dem företeelsen framkallats af den första konsonantens tänjning, i andra åter genom bibehållande af en vokalisk artikulationsfaktor. — I grupperna *lr* och *sr* kan man tänka sig, att *l* och *s* tänjdes för att fylla vokalens plats, och det så länge att öfvergången till det följande *r* kunde i godt mak förberedas [1]). Vidare är det sannolikt, att i det äldre språket *r* framför vokal [2]) uttalades kraftigare än nu, ty vi se ju ännu i dag tydliga exempel på detta ljuds tendens till svagare artikulering. När derföre öfvergången till *r* skulle inträda, förbereddes tungan dertill, innan man blef färdig till detta ljud, som kräfde en viss ansträngning, hvarigenom ljuden *l* och *s* vid sina respektive ändpunkter så modifierades, att det uppstod en explosiv dental, för hvars frambringande tungan formades som till *r*, under det att dess beskaffenhet af klingande eller klanglös, *d* eller *t*, berodde af det ljud, hvartill det utgjorde en afslutning. I detta fall skulle således den ursprungliga vokalen endast göra sig gällande genom att med sin bortgång lemna rum åt en sådan evolution. — I grupperna *ml*, *mr* och *nr* tror jag deremot, att den andra anledningen föreligger. För att frambringa

---

1) Många franska ljudskridningar synas mig lättast få sin förklaring, om man antager, att fornspråket vanligen talades relativt långsamt. Detta torde äfven vara psykologiskt riktigt, ty talets hastighet bör växa, i den mån vi bli rikare på idéer och få mera att säga.

2) Framför konsonant tyckes det deremot redan tidigt ha fått ett svagt uttal, ty i detta läge lemnades det ofta utan afseende i rimförbindelser.

den ursprungligen mellanliggande vokalen fordrades bland annat, att efter *m* eller *n* gomseglet åter höjdes och afstängde näshålan. Om denna artikulation bibehölls som ett qvarlefvande minne af vokalen, af hvars forna tillvaro man hade qvar en obestämd känning genom det i uttalet iakttagna goda utrymmet mellan konsonantljuden, så infann sig sjelfmant ett *b* eller *d* på dess plats, eftersom just gomseglets hållning bestämmer skilnaden mellan *m* och *b*, *n* och *d*[1]. — Det kan visserligen synas öfverflödigt att på detta sätt söka två något olika förklaringar för så likartade fall som dessa. Men då det är ett faktum, att i de sist nämda grupperna det nya ljudet uppstår, om gomseglet utför den rörelse, som behöfdes för det ursprungliga vokalljudet, så synes det mig rättast att antaga, att denna artikulation alltid iakttagits just på den reducerade vokalens plats. Då det gäller att förklara ljudöfvergångar, tror jag man är tryggast, om man endast antager det mått af ändring i artikulation, som nätt och jemt behöfves för det nya ljudets frambringande.

Jag öfvergår nu till sådana särskilda fall, som antingen utgöra undantag eller eljest behöfva någon förklaring.

sr. — I ordet *cousin* af *cosrinus*, vulgärlatinsk förkortning af *consobrinus* har *d* ej utvecklats. — Detta förklaras lätt deraf, att för franskan gruppen *sr* här var ursprunglig, utan mellanliggande vokalljud, hvarföre assimilatorisk utjemning af densamma iakttogs[2].

ml. — I det ännu i betydelsen svärdslilja brukliga ordet *flambe* af *flammula* har det senare *l* bortfallit genom dissimilation mot samma ljud i första stafvelsen. Härtill lemnar *faible* af *flebilis* fullständig analogi i biformen *flaibe*[3].

mr. — *Craindre* af *tremere*, *geindre* af *gemere*, *épreindre* af *exprimere*, *aveindre* af *abemere*[4]) ha undergått analogisk attraktion från de talrika verben på *-ngre*, t. ex. *fingere*[5]). — I det fornfr. *raembre* = återlösa, af *redimere* har denna analogi ej gjort sig gällande.

nr. — *Genre* af *generis* tillhör ej folkspråket och är af yngre datum. — *Denrée* s. f. = viktualier, härledt från *denier*, är gammalt, men det initiala *d*, äfvensom känslan af dess samhörighet med stamordet, kan ha hindrat, att *d* der utvecklats.

---

1) E. Sievers i Phonetik, 2 uppl., s. 212.

2) A. Darmesteter i Romania 1876, s. 153.

3) Liknande är förhållandet med det i Poitou ännu brukliga *jambe* s. f. = snäcka; i fornfr. *jamble* s. m., af *gammărus*.

4) Diez i Wörterbuch II, s. 212.

5) D. Behrens i Franz. Studien III, s. 430.

2. *Vokal.* — Hit hörande fall ha alla framkallats af accomodativ[1]) ljudförändring och karaktäriseras deraf, att i ett ursprungligen för språket fremmande ord ett vokalljud inskjutits i en konsonantgrupp för att underlätta dess uttal. Denna företeelse, som ofta kallas svarabhakti[2]), förutsätter, att ettdera af de i gruppen ingående konsonantljuden är klingande, hvarur sedan den till en början obestämda vokalen utbildas. I franskan förekommer den dels i initial grupp, dels äfven i inljudande sådan.

α. Initial grupp. — De till denna afdelning hörande orden äro nästan alla af germanskt ursprung, men just angående dessa är det sannolikt, att den franska vokalen endast utgör en reflex af ett redan befintligt, temligen obestämdt vokaliskt ljud, som sedan bortfallit ur deras germanska form[3]). Under sådana förhållanden lönar det ej mödan att söka hopsamla alla förekommande fall, ty för franskan är då detta vokalljud ej accessoriskt, hvarföre jag endast meddelar några få exempel: — *Canif* s. m. af *knif*, äfven *quenivet*; *caraque* s. f. = ett slags skepp, af holl. *kræke*; *hanap* s. m. = kanna, af *hnapf*; *harangue* s. f. af *hring* m. fl.[4]).

Tillägg. — I romanska ord kan tillfälligtvis denna företeelse visa sig, såsom t. ex. i *queronique* för *chronique*[5]).

β. Inljudande grupp. — Äfven i detta läge accomoderas stundom i lånord en konsonantgrupp genom ett inskjutet *e*. Detta förekommer i såväl germanska som andra lånord af både äldre och yngre datum. Stundom finner man det tillfälligtvis anbragt äfven i ursprungliga franska ord. I allmänhet synes det vara framkalladt af franskans tendens till öppna stafvelser[6]). Hit hörande fall äro relativt talrika, hvarföre jag inskränker mig till att anföra några exempel på de olika slagen af ord, der detta förekommer.

Äldre franska: — *Souverain*, jemför det ital. *sovrano*; *chamberière*, *marberin* med flera tillfälliga former[7]).

Germanska: — *Maréchal* af *marschalk*; *amanevir* v. = bereda, af *manvjan*; *boulevard* af *bolverk*; *guilledou* s. m. af *kveldulfr*[8]).

1) Gröber i Grundriss I, s. 243.
2) E. Sievers i Phonetik, s. 213.
3) O. Behaghel i Gröber's Z. 1877, s. 467.
4) Flera ex. finnas hos Diez i Gramm. I, s. 303 samt O. Behaghel l. c.
5) A. Tobler i Gröber's Z. 1878, s. 504.
6) P. Kaufmann l. c., sid. 70.
7) A. Darmesteter i Romania 1876, s. 148.
8) S. Bugge i Romania 1874, s. 151.

Moderna: — *Caleçon* af ital. *calzone*; *bouledogue* af *bulldog*; *crancelin* af *kränzlin*.

B. ***Analogisk epenthesis.*** — För så vidt jag kunnat finna, förekommer inom denna grupp endast sådana fall, i hvilka ett konsonantljud genom analogisk inflytelse anbringas före eller efter ett annat sådant, eller ock intervokalt. Man borde derföre här få tre mindre grupper allt efter det nya ljudets plats. Men som jag äfven, ehuru i ett visst fall med tvekan, räknar för analogisk den företeelsen, att en oral vokal blifvit nasalerad, och som denna nasalering under språkets äldre period var konsonantisk[1]), bildar detta en fjerde grupp, med hvilken jag börjar. För den analogiska attraktionen har ännu ingen regel blifvit funnen, och det är i många fall svårt att finna en fullt antaglig sådan attraktion, hvarföre jag kanske ofta nog förefaller godtycklig i mina förslag. Stundom kan jag ej ens föreslå en dylik anknytning, som jag sjelf finner antaglig, ehuru jag anser fallet vara analogiskt, eftersom jag ej kunnat finna någon ljudregel att stödja det[2]). Inom denna afdelning kan det derföre lättare än annars hända, att min uppfattning ej delas af andra.

1. *Nasalljud framför konsonant.* — Redan latinska grammatici tala om ett »*n* adulterinum», och i latinska inskrifter finner man enstaka exempel på ett framför konsonant inskjutet *n*, af hvilka dock åtminstone några fall kunna förklaras bero på felskrifning eller analogisk attraktion[3]). I nästan alla romanska språk och dialekter återfinner man häraf sporadiska fall, och i flera franska patois synas de vara ganska talrika[4]). Man kunde derför vara frestad att häri se en företeelse af fonetisk natur, så mycket hellre som den oftast framträder efter just de vokalljud, *a*, *e* och *o*, hvilka lättast nasaleras[5]). I synnerhet kunde detta lätt vara fallet framför följande guttural konsonant, i hvilket läge en sådan nasalering bör lättast kunna uppstå, och hvarpå, åtminstone i högfranskan, de flesta exemplen kunna lemnas[6]). Bland dessa fall låta dock flera ganska lätt förklara sig på analogisk väg, och för återstodens skuld vågar jag

---

1) G. Paris i Romania 1881, s. 53.

2) Jemför G. Karsten i Zur Geschichte der altfranz. Consonantenverbindungen, s. 58.

3) E. Seelmann i Die Aussprache des Latein, s. 285.

4) E. de Chambure i Glossaire du Morvan, s. 12.

5) E. Seelmann l. c., s. 290.

6) G. Paris i Romania 1881, s. 398.

ej räkna ens denna mindre grupp till den fonetiska afdelningen. De hit hörande orden har jag uppdelat efter den följande konsonantens beskaffenhet.

Framför guttural:

Ainsi adv. af *æque sic*, DIEZ; af *eccum sic*, J. STORM[1]. — Möjligen influeradt från *ainz* af *ante iis*.

Broncher v. = stappla, af germ. *brok*, DIEZ. — Kan lätt ha influerats af *branche*.

Cancrelat s. m. af kakerlak. Jemför *cancre*.

Cingler v. af *segelen* = segla.

Concombre s. m. af *cucumerem*. — Här kan första stafvelsens *n* lätt vara framkalladt af samma ljud i den följande.

Encore adv. af *atque hora*. — GRÖBER förklarar *n* vara analogiskt från det i *umquam*, *donec*, *nunc*[2].

Epingle s. f. af *spicula*[3].

Jongleur s. m. af *joculatorem*. — Det är naturligtvis endast med tvekan, som jag här antager inflytelse från det fornfr. verbet *jangler* = prata.

Langouste s. f. = ett slags hummer, af *lacusta* för *locusta*. Den fornfr. regelrätta formen var *laouste* = gräshoppa; den nu brukliga förefaller sydromansk.

Malingre adj. = hängsjuk, af *æger*. — Nasalen kan möjligen ha sin anledning i det till betydelsen något beslägtade och ofta använda fornfr. talesättet *en grand* = i bekymmer, svårighet.

Framför palatal: — *Ronger* v. = gnaga, af *rodicare*, som influerades af *rumigare*[4].

Framför dental: — *Rendre* af *reddere*, påverkadt af dess motsats *prendre*. — *Peintre* af *pictor*, influeradt af *peindre*. — *Pantoufle* s. f. = toffel. DIEZ förmodar *patte* vara dess stamord. I sådant fall kunde *n* vara hemtadt från *pantalon*, om nemligen detta senare ord är äldre än formen *pantoufle*, hvilket jag ej vågar afgöra.

Framför labial: — *Convoiter* f. *couvoiter* v. af en form *cupiditare*, influeradt af prefixet *con*. — *Tampon* för *tapon* = tapp. På samma sätt som i *concombre* kan det nya nasalljudet vara hemtadt från det finala.

---

1) Mém. de la Soc. de lingu. de Paris II, s. 125.
2) Archiv f. lat. Lexikographie I, s. 241.
3) ASCOLI i Archivio glottologico IV, s. 141.
4) G. PARIS i Romania 1881, s. 59.

Som man finner, går det ganska lätt att lemna passande analogier till orden i de tre sista grupperna, under det att flera ord i hvilka *n* uppstått framför guttural, tyckas undandraga sig en sådan förklaring. Man gör derföre möjligen rättast i att der se en fonetisk tendens, som endast undantagsvis kunnat göra sig gällande. Det ligger nemligen intet osannolikt i det antagandet, att generation efter generation det alltid funnits ett större eller mindre antal individer, som till följd af någon egendomlighet i deras talorgan haft en naturlig böjelse att nasalera vokalljuden. Vid vokalerna *a*, *e* och *o*, hvilkas artikulation förutsätter en mindre energisk höjning af gomseglet, borde då en sådan böjelse starkast framträda och sannolikt allra tydligast framför guttural. Denna tendens motverkades visserligen af det stora flertalet och kunde derför aldrig höja sig till att blifva en normal ljudskridning, men den ständigt återkommande ansatsen dertill medförde dock, att den ej kunde alldeles trängas tillbaka. Af mer eller mindre tillfälliga orsaker, som vi ej kunna utforska, segrade sedan i vissa ord detta felaktiga uttal öfver det i allmänhet herrskande. — På liknande sätt förklarar L. HAVET[1]) det i flera franska patois[2]), och äfven annars i de romanska språken, förekommande bruket att mouillera *l*, då det kommer efter annan konsonant; t. ex. *blié* för *blé*. Han anser det nemligen bero på den hos barn vanliga böjelsen att åt *l* i detta läge gifva ett så att säga klibbigt uttal, som de ej öfverallt fingo anledning att bortarbeta, sedan de vunnit bättre välde öfver sin tunga. Äfven här skulle således ett oöfvadt språkorgan hafva framkallat ett felaktigt uttal, som derigenom, att anledningen dertill alltid förefans hos många, i flera trakter utträngde det ursprungliga och bättre berättigade.

2. *Konsonantisk epenthesis framför konsonant.* — Häraf känner jag blott ett exempel, om hvilket det synes mig påtagligt, att det bör räknas hit:

Courte-pointe s. f. = paradtäcke, af *culcita puncta*. — Hvarken *l* eller *c* ha här någon del i tillkomsten af *r*, ty de hade redan alldeles förstummats, innan *r* börjar framträda. I den äldre formen *coute-pointe* inskjöt man *r*, antagligen dertill förledd af analogisk attraktion från den feminina adjektivformen *courte*; att börja med sannolikt en ordlek.

---

1) Revue critique 1881. 2, s. 279.

2) Jemför t. ex. C. JORET i Essai sur le patois normand du Bessin, s. 23, samt CHAMBURE l. c. sid. 10.

Anm. — LITTRÉ anser, att äfven i *hurler* af *ululare* och i *borne* af *bodina* föreligger epenthesis af *r*. Med större rätt kan man i dessa båda fall förklara *r* ha uppkommit genom dissimilation af grupperna *ll* och *nn*, eller rättare början och slutet af dessa långa konsonantljud.

3. *Konsonantisk epenthesis efter konsonant.* — Denna företeelse är deremot ganska vanlig, och den analogiska attraktionen tyckes i sådant läge ha haft ett mycket fritt spelrum, ty jag kan lemna exempel på ej mindre än sju olika konsonantljud, som på detta sätt blifvit anbragta. Den enda inskränkning, som härvid kan iakttagas, är den, att aldrig genom sådan epenthesis någon annan redan befintlig konsonant än *r* blifvit dragen öfver till den föregående stafvelsen. Franskans tendens till öppna stafvelser röjer sig sålunda äfven här, ty som bekant är *r* af alla konsonanter den mest sonora och är i modern franska den enda, som inuti ett verkligen franskt ord kan afsluta en stafvelse [1]. — De i detta fall inskjutna konsonanter, på hvilka jag anträffat exempel äro följande:

r. — I fornfranska ord [2] och i engelska lånord från franskan förekommer ofta, att i synnerhet framför finalt stumt *e* ett *r* inskjutes efter den föregående konsonanten, hvilken då vanligen är en explosiva. I franska patois tyckes detta *r* ha fått en ännu vidsträcktare användning [3]. Företeelsen har redan blifvit förklarad som analogisk [4]; och jag betviflar ej att så är fallet, ehuru utgångspunkten derför ofta kan vara svår träffa. — Utan minsta anspråk på fullständighet meddelar jag några i högfranskan vanliga hit hörande ord: — *Encre, épeautre, feutre, calfeutrer, registre, rustre*; — *Gouffre, chanvre, pieuvre.*

Perdrix s. f. = rapphöna, har förklarats bero på en kombination af de latinska dubbelformerna *perdicem* och *pedricem*, hvilka i sin tur framkallats af den bekanta rörligheten hos ljudet *r*.

l. — Den i engelska lånord från franskan äfvenledes ganska vanliga epenthesis af *l* framför finalt stumt *e*, t. ex. *sillable, chronicle* m. fl. återfinner man deremot ej på fransk botten. Äfven under andra omständigheter förekommer det sällan i franskan, och jag känner endast:

1) P. KAUFMANN l. c., s. 27.
2) W. FOERSTER i Gröber's Z. 1878, s. 88.
3) CHAMBURE och JAUBERT l. c.
4) F. STOCK i The Academy 1885, 1, s. 424.

Esclandre s. m. af *scandalum*, der slutstafvelsens *l*, som sedan dissimilerats, framkallat det i den föregående.

Enclume s. m. = städ, af en form *incudinem* för *incudem*. Här tyckes det epentetiska *l* vara äldre än franskan, ty det återfinnes äfven i provençalskan.

n. — *Tournelle* s. f. en gammal, numera endast i namn bruklig form för *tourelle*. Här kan *l* lätt vara framkalladt af ett analogislut sådant som detta: — *tour*, torn: *tourelle* = *tour*, omlopp: *tourner*.

v. — *Parvis* s. m. af *paradis*. — Det inskjutna *v* får här antagas vara analogiskt, ehuru anledningen dertill är svår att uppvisa. Jemför *corvée* af *corrogata*, der *v* uppstått ur *g* genom fonetisk skridning[1]). — Det torde förtjena erinras, att med regelrätt skridning *paradis* genom *pareïs* borde ha gifvit *paris*; jemför *bénir* af *beneïr*.

d. — Dialektalt synes denna epenthesis ej vara ovanlig, t. ex. i Berry *enchardir* för *enchérir*, *écœurder* för *écœurer*[2]). — I *butorde* feminin form till *butor* = rördrum och det deraf härledda *butorderie* = tölpaktighet anser A. TOBLER[3]) *d* vara analogiskt från t. ex. *bord*, *d* der stumt, men *border* m. fl.

c. — Epentetiskt *c* förekommer väl på detta sätt knappast annat än i suffixet *-cir*, som i franskan lättast förklaras på analogisk väg[4]). Den vanliga tendensen att stärka suffixen genom att öka deras volym framkallade *cir* för *ir* hos vissa verb, t. ex. *noircir*, *éclaircir*, *chancir*, *obscurcir*, genom analogisk attraktion från andra verb der *c* var organiskt, t. ex. *adoucir*, *ransir* m. fl.

qu. — *Banquet* s. m. = gästabud härledes af A. TOBLER[5]) från *ban* s. m. = uppbud. Dess *k*-ljud förklaras af analogi med *banc* s. m. = bänk, och dess härledningar. Denna derivation drages dock i tvifvel af G. PARIS[6]).

4. *Konsonant inskjuten intervokalt.* — Denna företeelse, hvars verkan är att undanrödja hiatus, kan i flera fall sägas vara af en

---

1) G. PARIS i Romania 1879, s. 628.

2) JAUBERT l. c., s. 203.

3) In memoria di N. CAIX e U. CANELLO, s. 71.

4) Jemför A. HORNING i Zur Geschichte des latein. *c* vor *e* und *i* im Romanischen, s. 16.

5) GRÖBER'S Z. 1879, s. 572.

6) Romania 1880, s. 334.

halft fonetisk, halft analogisk natur. I stället för att som vanligt dö bort i sällskap med den tonlösa vokalen, såsom t. ex. i *reine* af *regina*, *sûr* af *securus*, kan nemligen genom attraktion från andra ord det naturliga öfvergångsljud, som af sig sjelf uppstår i stafvelsegränsen mellan tvenne vokaler, tillfälligtvis förstärkas och blifva konsonantiskt. På detta sätt får man i allmänhet antaga uppkomsten af ett konsonantiskt *y*, *v* eller *h* mellan tvenne till olika stafvelser hörande vokalljud. I de öfriga fallen föreligger deremot ren analogisk attraktion, oftast framkallad af den redan nämda tendensen att stärka suffixen med ett stafvelsen inledande konsonantljud.

y. — I de hithörande fallen har attraktionen tydligen utgått från de talrika ord, i hvilka en intervokalisk guttural mjuknat till *j*, hvilket framkallat en vana att ofta mellan vokaler få höra detta ljud. De ord, som nu meddelas, äro endast exempel, som belysa detta ofta återkommande fall: — *Payelle* s. f. dubbelform till *poile* och *patelle* af *patella*. — *Tuyau* af fornn. *tûda*. — *Aboyer* af *ad badare*[1]). — *Relayer* af *relais*, samt *plancheier* af *plancher*, sedan de båda stamordens finala konsonant förstummats[2]).

v. — Detta fall synes i ännu mindre mån bero af någon naturlig fonetisk tendens, ty det är endast sällan som vid en labial vokal det naturliga öfvergångsljudet utvecklas så starkt, att det framkallar ett tydligt *v* till ersättning för ett bortdöende konsonantljud. Som exempel derpå brukar man vanligen anföra det fornfr. *rover* af *rogare* med dess härledning *rovissons* af *rogationes*, hvartill kan läggas det likaledes fornfr. *auwan* af *hoc anno*. Vanligare är den motsatta företeelsen, att ett ursprungligt *v* absorberas genom kontakten med betonad labial vokal, t. ex. *paon* af *pavonem*[3]). Tendensen att utbilda ett nytt ljud *v* tyckes således här i hvarje särskildt fall fordra stöd af någon tillfällig analogisk attraktion, som jag dock endast sällan är i tillfälle att med större antaglighet uppvisa. — *Pouvoir* af *potēre* for *posse*. I den äldre formen *pooir* har sannolikt *v* blifvit inskjutet efter analogi med *mouvoir*, *avoir*, *devoir*, *savoir*[4]). — *Pleuvoir* af *pluĕre* med ombytt infinitivändelse. I detta ord synes *v* vara ursprungligt i ordets franska form, hvarföre man bör antaga en redan i vulgärlatinet skedd stark utveck-

1) W. Foerster i Gröber's Z. 1881, s. 96.

2) E. Weber i Über den Gebrauch von *devoir*, *laissier* etc., s. 32.

3) R. Thurneysen i Das Verbum *être* etc., s. 31.

4) D. Behrens i Z. für neufranz. Sprache und Literatur V. 2, s. 79.

ling af det öfvergångsljud *v*, som äfven det klassiska latinet känner till i härledningar, t. ex. *pluviosus*. — *Épouvanter* af *expaventare*. Möjligen har literärt inflytande återstält *v* i den äldre formen *espoenter*. — *Emblaver* af *in* + *ablatum*, som gifvit *blé*, hvaraf i fornfranskan förekommer en biform *blef*, som dock är svår att förklara, eftersom labialer och dentaler tyckas vara skilda från hvarandra genom en obeveklig gränsmur, tandraden. — *Havir* = rosta, enl. DIEZ af fornt. *heien*. — *Vouvoyer*, influeradt af *tutoyer*, torde ha fått sitt senare *v* analogiskt från det förra, hvarigenom vanns en uttrycksfull inledning till suffixet. — *Glaive* = glaf, hvilket jemte *glai* = svärdslilja härstammar från *gladius*. — *Pivoine* af *pæonia*. — *Cravate* = halsduk deriveras vanligen från nationaladjektivet *croate* med inskjutet *v*, men som Kroaterna sjelfva uttala sitt namn *hrvat*[1]), är *v* ursprungligt i ordet[2]).

h. — I några ord har stafvelsegränsen, sedan en intervokal dental bortfallit, blifvit tydligare angifven genom stärkt aspiration i början af den följande stafvelsen; t. ex. *Cahors* af *Cadurcum*, *cahoter* af *quatottare*[3]), *cahier* af *quaternum*[4]).

l. — *Selon* af *secundum*. Sedan *c* fallit, insattes *l* analogiskt från *long*.

s. — I femininändelsen *-euse* af maskulina ord på *-eur* förklarar LITTRÉ *s* bero på analogi från *-euse* af *-osa*, sedan i *-eur* det finala *r* i folkspråket förstummats, hvarigenom *-eur* och *-eus* blefvo lika ljudande och fingo gemensam feminin form.

---

1) F. TAMM i Svenska ord belysta genom slaviska och baltiska språken, sid. 10.

2) Då jag närmare granskar dessa ord och finner, huru svårt det stundom är att uppspåra någon brukbar analogi, känner jag mig dock frestad antaga, att i flera bland dem detta *v* är mera rent fonetiskt, än jag först ville medgifva. Mellan vissa vokaler, såsom t. ex. *o* och *á*, *a* och *í*, *a* och *é*, *i* och *ó*, förutsätter öfvergången en temligen stark läpparnes rörelse, som af barn och äfven andra lätt kunnat drifvas en hårsmån längre än nödigt, i hvilket fall genast en labial frikativa infunnit sig. Likasom det nämda *j* beror på förstärkt tungrörelse, har detta *v* sin anledning i starkare läpprörelse, och det intervokala *h* sin grund i stegrad utandning. Af dessa trenne medel att markera stafvelsegränsen användes naturligtvis blott ett i sender, utan att jag i alla speciela fall kan angifva skälet, hvarföre ettdera af dem föredragits. — Det kan derföre lätt hända, att formen *blef* för *blé* är en sekundär form påverkad af *emblaver*.

3) S. BUGGE i Romania 1875, s. 352.

4) G. PARIS i Mém. de la Soc. lingu. I, s. 286

r, *s* eller *ç*, *t*. — För detta fall har A. DARMESTETER[1]) fullständigt redogjort. Genom analogisk attraktion från sådana härledda ord, der något af dessa ljud utgjorde stammens final, men fonetiskt tillhörde suffixstafvelsen, föranleddes man att allmänt inleda flera suffix med endera af dessa konsonanter; t. ex. *moucheron* af *mouche*, *sureau* af *sabucus* för *sambucus* + *ellus*[2]), *oison* af *oie*, *hameçon* af *aim* af *hamus*, *abriter* af *abri*; — jemförda med t. ex. *forgeron* af *forgeur*, *volereau* af *voleur*, *ourson* af *ours*, *glaçon* af *glace*, *dépiter* af *dépit*.

III. Epithesis.

Till denna sista hufvudafdelning höra endast några, föga talrika fall, och bland dem kunna endast de anses fonetiska, i hvilka ett vokalljud, ett s. k. stumt *e*, blifvit tillagdt. Alla de öfriga äro analogiska — några äro det sannolikt endast grafiskt —; de flesta på det sätt, att man lättast förklarar dem genom suffixvexling, hvarpå franskan lemnar många andra påtagliga exempel.

Att så förhåller sig är endast en naturlig följd af franskans inneboende fonetiska böjelser. För ett språk, som sträfvar till öppna stafvelser, kan det ej vara lockande att finalt tillägga ett konsonantljud, som skulle motverka en sådan tendens. Som ordets sista fulla vokalljud alltid är det tonbärande, kan blott ett s. k. stumt *e* finalt anbringas, men för ursprungliga franska ord kan ej ens detta annat än mycket undantagsvis ega rum, ty latinet med dess fallande betoningssätt erbjöd nästan alltid elementet till ett sådant finalt *e*, då det kunde behöfvas. — Då jag nu fördelar fallen i konsonantisk och vokalisk epithesis, följer alltså af det nu sagda, att denna delning fullständigt motsvarar den i analogisk och fonetisk sådan.

A. *Konsonantisk epithesis.*

r. — I de flesta fallen har i högfranska ord ett epitetiskt *r* tillkommit genom ett slags suffixvexling, åtminstone är detta den enklaste och antagligaste förklaringen. Ofta känner man sig frestad antaga detta vara en blott grafisk ändring för att undvika en final, som föreföll ovan och fremmande. Vanligen är det suffixet *-ier* som på detta sätt framkallat ett sådant *r*. De af mig kända fallen

---

1) l. c., sidd. 72—75.

2) A. TOBLER i Romania 1877, s. 131.

häraf äro: *étrier* = stigbygel, af *strĕpum*; — *courrier* för *courlieu*, af *curre-locum*; — *Poitiers* af *Pictavis* samt *Angers* af *Andegavis* [1]).

Velours s. m. = sammet. Dess härledning är ej klar, men under alla förhållanden är *r* epitetiskt, ty det tillades först under femtonde seklet i den äldre formen *velous*, hvars finala *s* då säkert var stumt. Möjligen låg att börja med i det tillagda *r* en halft skämtsam allusion på *ours* eller *rebours*, i hvilka båda begrepp det kan ligga en svag påminnelse om sammet af mera raggig beskaffenhet än nu är brukligt[2]).

I fornfranska manuskript, som representera någon ostlig dialekt, finner man vidare ej sällan ett epitetiskt *r*, som kan ha tillkommit af olika anledningar. — *Car* för *que*, *lor* eller *leur* för *là où*, i hvilka ord det af A. TOBLER[3]) antages ersätta den ursprungliga finala konsonanten. *Cler* för *clef* af *clavem* med flera liknande fall, hvilka af W. FOERSTER[4]) förklaras bero på suffixvexling, *-er* för *-é*.

---

1) För alla dessa ord har H. SUCHIER redogjort i Gröber's Z. 1877, s. 429.

2) Angående detta ords härledning skulle jag till vidare pröfning vilja framlägga följande förslag att reda densamma. — *Velours* bör antagas vara den franska fortsättningen af antingen *villutus* eller *villosus*; men det förra har regelrätt gifvit *velu*, och det senase borde ge *veleux*. Ordet har sålunda på något sätt sin särskilda historia. Af de båda latinska orden ifråga måste man a priori ge företrädet åt *villutus*, som tydligen bildar utgångspunkten för motsvarande ord i de öfriga romanska språken, hvaraf följer, att man äfven i franskan bör i främsta rummet hålla sig till detta; så mycket hellre som deminutivformerna *veluet*, hvaraf engelskan fått *velvet*, och *veluau* samt äfven i någon mån det härledda ordet *velouté* tala derför. Enligt FRANCISQUE MICHEL i hans »Recherches sur le commerce des étoffes pendant le moyen âge» egde man i Frankrike tidigt under medeltiden ett simpelt, filtartadt tyg, som kallades *velu*. Antagligen genom italienska köpmän gjorde man först längre fram, under det tolfte seklet, bekantskap med det dyrbara tyget sammet, som man af dem hörde benämnas *velluto*. Det italienska *u* återgifves af fransmännen med *ou*, t. ex. *bravoure* af *bravura*, hvaraf följer att om fransmännen med begreppet äfven från dem upptogo benämningen och dervid erinrats om sin egen term *velu*, de lätt kunde ändra den till *velout* eller *velou*, allt efter som det följande ordet inleddes af vokal eller konsonant. Det sedan tillagda *s* gjorde sig ej mycket gällande i uttalet, hvilket synes af härledningen *velouté*, och är sannolikt det flexiviska *s*, framför hvilket, t. ex. i den på literatur så rika äldre pikardiska dialekten, stammens finala *t* spårlöst bortföll. Denna form *velous* gaf sedan *velours* genom det epitetiska *r*, som tydligen är analogiskt, hvarifrån det nu än må hafva kommit.

3) Romania 1877, s. 131.

4) Altfr Bibl. V, s. 36, inledn.

n. — Något annat fall häraf har jag ej antecknat än det, som ibland förekommer i äldre texter från Normandie och vestra Frankrike, der det tyckes ännu fortlefva i vissa patois, som visa stark tendens till nasala vokaler; t. ex. *cen* för *ce*, *jen* för *je*[1]).

s. — Något verkligt exempel på denna konsonant i epitetisk användning kan jag ej uppvisa, ty det finala *s* i *lis* af *lilium*, *queux*, af *cotem* och *legs* verbalsubst. af *léguer* torde finna sin enklaste förklaring så, att den plurala formen upptagits i singularis.

f. — *Soif* för *soi*, af *sitim*. Det finala *f* tyckes ej kunna följas längre tillbaka än det femtonde seklet. Som alltså *f* tillkom först sedan *t* redan upphört att uttalas, kan det ej bero på någon ljudskridning, utan måste förklaras på analogisk väg. Numera är *soif* det enda franska ordet på *-oif*, men i det äldre språket fans *boif* af *bibe* och *bibo*, med hvilka båda ord det naturligtvis ofta förenades i samtal och följaktligen lätt kunde från dem erfara en analogisk attraktion[2]).

t. — Endast genom ett slags suffixvexling har jag mig bekant, att något epitetiskt *t* uppstått, och i vissa fall torde det ej varit annat än ett grafiskt tillägg, som man anbragt i afsigt att tillfredsställa ögats kraf på invanda former. Hit höra: — Ändelsen *-ant* för *an*, *-ent* för *-en*. Det finala *t* har här framkallats genom attraktion från de talrika orden på *-ant* och *-ent* af *-antem* och *-entem*, med hvilka de ifrågavarande orden i deras sigmatiska former alldeles sammanföllo i sådana fornfranska dialekter, der *nz* blef resultatet af såväl *n* + *s* som *nt* + *s*. Denna företeelse tillhör egentligen fornfranskan och fornfranska lånord i engelskan, men äfven i nyfranskan har man deraf qvar ett och annat minne, särskildt i härledda ord; t. ex. *arpent* = tunnland, af *arepennis*, — *romantique* af *romant* för *roman*. — *Pavot* af *papav* i *papaver*, som regelrätt skred till *pavau*, hvars final med tillfogadt *t* sammanföll med den vanliga deminutivändelsen *-ot*[3]).

1) K. HUBER i Herrig's Archiv 76, s. 319.

2) Då man ser sig om efter någon här passande analogiform, ledes man nödvändigt till det fornfr. *boif*. Häraf förklaras, att något senare samma förmodan äfven uttalats af H. SCHUCHARDT i Literaturblatt f. germ. u. rom. Phil. 1887, s. 22.

3) A. TOBLER i Gröber's Z. 1880, s. 375.

d. — I ändelsen *-and* för *-an* lär *d* ha uppkommit genom ett äldre, epitetiskt *t*'s öfvergång till *d*, hvilket senare vanligen qvarstår i nyfranskan; t. ex. *Normand*[1]).

De stundom i fornfranskan framför vokalord förekommande formerna *ned* för *ne*, *sed* för *se* ha helt visst sin anledning i analogi från *que* af *quod*, hvars ursprungliga *d* ännu i den älsta fornfranskan gjorde sig gällande framför följande vokalord[2]).

B. ***Vokalisk epithesis.*** — Såsom redan är nämdt, kan här endast det fallet förekomma, att ett ords final ökas med ett s. k. stumt *e* som ej har sin motsvarighet i det ifrågavarande stamordet. Detta finala *e* drager då till sig det föregående konsonantljudet och blir sålunda ett redskap åt den redan flera gånger angifna tendensen hos franskan att så gruppera ljuden, att alla stafvelser få sluta med vokal eller enkel sonor konsonant, hvaraf följer, att de klanglösa få sin för språket mest naturliga plats, då de inleda en stafvelse[3]). Det är egentligen i nyare lånord som denna företeelse eger rum och beror då på ett bemödande att noga återgifva det fremmande ordets konsonantiska slutljud, hvilket för fransmännen alltså faller sig lättast genom att göra det till initial i en stafvelse. — I ursprungliga latinska ord förekommer det knappast i andra fall än sådana som t. ex. *ensemble* af *in* + *simul*, der det latinska, sonora *l*, sedan det obetonade *u* fallit bort, fortsatte att bilda särskild stafvelse, eftersom det ej i sällskap med *m* kunde ingå i en till samma stafvelse hörande, verklig konsonantgrupp. I germanska lånord är det deremot mycket vanligt; t. ex. *halte* af *halt*, *brique* af *brick*, *dogue* af *dog* m. fl.

Denna öfversigt öfver mer eller mindre tillfälliga ökningar i ordens volym, utöfver hvad man hos dem a priori borde förutsätta, är mera egnad att skänka en inblick i det franska språkets pathologi, än att reda uppfattningen af dess normala lif från fonetisk synpunkt. Många af de företeelser, som vi nu granskat, bero på analogiska attraktioner och af örats förnimmelser framkallade missförstånd, som gifvit anledning till rätt egendomliga transformationer af

1) ROTHENBERG l. c., s. 22.
2) F. NEUMANN i Gröber's Z. 1884, s. 257.
3) P. KAUFMANN l. c., sid. 70.

vissa ord, äfven om de ej kunna täfla med sådana vidunderliga skridningar i betydelse, som t. ex. då »från Indien» blir liktydigt med »kalkonhöna». Dessa analogiska fall sakna visserligen ej sitt vetenskapliga värde, ty för att fullständigt öfverblicka språklifvets alla facer, bör man äfven känna dem. Men likasom det är af mera verkligt intresse att känna den menskliga organismens normala funktioner än enstaka monstruösa företeelser hos dem, så bör man äfven finna sig mera dragen att söka säkert utforska språkens af tillfälliga missuppfattningar ostörda utvecklingsformer, än att uppleta abnorma afvikelser derifrån.

Med den vidsträckta omfattning, som jag gifvit termen accessoriska ljud, kommer man dock äfven in på en annan sida af språkens fonetiska lif, som väl ej hör till den fullt regelbundna delen deraf, men ej heller kan räknas till den abnorma. Under min framställning ha vi ofta stött på företeelser, hvilka jag sökt förklara som tillfälliga ansatser till ljudförändringar, som ej på samma sätt funnit allmän anklang och derföre ej ledt till samma omfattande resultat, som sådana mera regelrätta blifna skridningar, för hvilka man kan formulera ljudlagar. Denna sida af språkens lif förtjenar att fullt beaktas, ty jag befarar, att om den förbises, gör man det omöjligt för sig att rätt fatta språkens fortgående lifsutveckling i hela dess konkreta rikedom.

Man har ofta jemfört språkens utveckling med den, som DARWIN antagit för det organiska lifvet. För min del tror jag, att man dertill har full rätt, och att en sådan jemförelse just är egnad att sprida ljus öfver det för språkens lif egendomliga. Men efter denna teori hafva det organiska rikets slägten och arter ej med naturnödvändighet likasom framkristalliserats till på förhand gifna former och egenskaper, utan i hvarje särskildt fall förefinnes någon ansats till nya modifikationer, äfven om den ej sedan leder till en konstant förändring. En sådan ansats kan stundom få en allmännare karaktär, ehuru den beror af en tillfällighet; en skogsbrand, vållad af ett barn, kan t. ex. för någon tid modifiera jordytans beskaffenhet, hvarigenom hos vissa på den platsen uppspirande växter en tendens födes till afvikelse från den äldre typen. Är ansatsen stark och finner näring tillräckligt länge, kan den småningom framkalla nya varieteter och slutligen arter; var den deremot svagare, dör den snart alldeles bort, så att den ursprungliga typen återställes. På ett i någon mån liknande sätt tror jag, att i språkens fonetiska lif

man ej bör räkna med den faktor ensam, som utgår ur det aritmetiska mediet af samtliga de talandes tendenser i ungefär samma riktning. Man får äfven deri lemna rum åt tillfälligheter. Barn, som ännu ej lärt att beherrska sin tunga, personer med ej alltför sällsynta lyten eller svagheter i talorganet, en tillfällig förkärlek för vissa ljud, en yngre generations ojemt framträdande lust att skilja sig från den äldre m. m. kunna äfven lemna insatser i språkets fonetiska skridning, hvilka under gynsamma förhållanden ej gå alldeles spårlöst förbi. På dessa och liknande sätt kunna i vissa ord tillfälliga tendenser bana sig väg till allmängiltighet, utan att dock lyckas omfatta alla analoga fall, emedan de endast i dessa ord, till följd af omständigheter som vi sällan lyckas uppdaga, kunde få det öfvertag, som blef bestämmande. För sådana tillfälliga ansatser, emedan man stundom nästan tvingas att antaga dem, får man ögonen bäst öppna genom att söka för sig utreda alla de anledningar, som i ett språk kunna framkalla *accessoriska ljud.*

